

ΕΥΞΕΙΝΟΣ ΛΕΣΧΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

α κριτικός
λύτρωτος
πόδημος

ε λληνισμός

Trebizondo

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

Αδελφών Κυριακίδη α.ε.

ΕΥΨΕΙΝΟΣ ΛΕΣΧΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

α κριτικός
λύτρωτος
πόδημος

ε λληνισμός

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΡΓΑΣΙΩΝ
ΚΑΙ
ΠΑΡΑΛΛΗΛΩΝ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ**

ΒΕΡΟΙΑ 10,11,12 ΜΑΪΟΥ 1996
ΑΝΤΩΝΙΑΔΕΙΟΣ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ

3ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΠΟΝΤΙΑΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ Γ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑΣ "ΑΚΡΙΤΙΚΟΣ - ΑΛΥΤΡΩΤΟΣ - ΑΠΟΔΗΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ"

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΕΝΑΡΞΗ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ, ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ, 10 Μαΐου 1996

ΤΟΠΟΣ: ΑΝΤΩΝΙΑΔΕΙΟΣ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ

- Ώρα 17.00 Εγγραφές συνέδρων
- Ώρα 18.30 Προσέλευση εισηγητών, συνέδρων, επισήμων και ξενάγηση στην έκθεση φωτογραφίας και βιβλίου.
- Ώρα 19.15 Χαιρετισμός Προέδρου Οργανωτικής Επιτροπής
Χαιρετισμός Προέδρου Ευξείνου Λέσχης Βέροιας
Χαιρετισμός και κήρυξη των εργασιών του Γ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ από τον Υφυπουργό Ανάπτυξης Κο Μιχ. Χρυσοχοϊδη, εκπρόσωπο της Κυβέρνησης.
Χαιρετισμός Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Βεροίας & Ναούσης
Χαιρετισμός του Υπουργείου Μακεδονίας - Θράκης.
Χαιρετισμός ΝΟΜΑΡΧΗ ΗΜΑΘΙΑΣ
Χαιρετισμός ΔΗΜΑΡΧΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ
Χαιρετισμός ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ Δ/τή Β'ΣΣ κ. Γεωργίου Μανία
Χαιρετισμοί Προέδρων Ομοσπονδιών Ποντιακών Σωματείων
- Ώρα 20.00 Εναρκτήριο ομιλία των καθηγητών του Μετσόβειου Πολυτεχνείου κυρίων Γιάννη Ταϊγανίδη και Γιάννη Ερμόπουλου με θέμα "Τη Τρίχας το γεφύρι".
- Ώρα 20.45 Απόδοση τιμής στους κυρίους Χρυσάνθο Θεοδωρίδη, καλλιτέχνη τραγουδιστή, Γεώργιο Χιονίδη, συγγραφέα-ιστορικό, Κων/νο Φωτιάδη, ιστορικό καθηγητή Πανεπιστημίου, Αναστάσιο Κυριακίδη, νομικό - διευθύνοντα σύμβουλο εκδοτικού οίκου.
- Ώρα 21.10 Καλλιτεχνική εκδήλωση με τη χορωδία της Ευξείνου Λέσχης Βέροιας (Χοράρχης: Κώστας Καραπαναγιωτίδης) και το χορευτικό (Χοροδιδάσκαλος: Μιχάλης Σουμελίδης).
- Ώρα 22.00 Δείπνο εισηγητών, συνέδρων και επισήμων, στο Δημοτικό περίπτερο ΕΛΙΑ.

ΣΑΒΒΑΤΟ 11 Μαΐου 1996

Ώρα 07.15 ΕΓΓΡΑΦΕΣ ΣΥΝΕΔΡΩΝ

ΠΡΩΙΝΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ

Ώρα 09.45 Πρόεδρος: Ανδρεάδης Ανέστης
Εισηγητής: Κώστας Φωτιάδης, καθηγητής Ιστορίας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, θέμα: "Οι κρυπτοχριστιανοί του Πόντου".

Ώρα 10.15 Ερωτήσεις, παρατηρήσεις, τοποθετήσεις, προτάσεις.

Ώρα 10.45 Πρόεδρος: Χαλκίδης Μιχάλης
Εισηγητής: Κων/νος Βακαλόπουλος, καθηγητής Ιστορίας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, θέμα: "Ο εγγύς προς την Μητροπολιτική Ελλάδα Αλύτρωτος Ελληνισμός: Διαστάσεις και όροι για την περαιτέρω σύσφιξη των συγγενικών δεσμών και τη χάραξη ενιαίας πολιτικής".

Ώρα 11.15 Ερωτήσεις, τοποθετήσεις, προτάσεις.

Ώρα 11.45 Πρόεδρος: Παναγιωτίδης Ευστάθιος. Εισηγητής: Κωστής Χατζηκωστής, εκπαιδευτικός, δημοσιογράφος, Δ/ντής Γραφείου Τύπου της Κυπριακής Δημοκρατίας στον Καναδά, θέμα: "Απόδημοι - οι άλλοι Έλληνες".

Ώρα 12.15 Ερωτήσεις, παρατηρήσεις, τοποθετήσεις, προτάσεις.

Ώρα 13.15 Γεύμα Συνέδρων, στο Δημοτικό περίπτερο ΕΛΙΑ.

ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ

Ώρα 17.30 Πρόεδρος: Ουσουλτζόγλου - Γεωργιάδου Χαρούλα.
Εισηγητής: Θεόδωρος Σπαθόπουλος, θέμα: "Το ποντιακό ζήτημα και ο αγώνας των Λαών της Μ. Ασίας".

Ώρα 18.00 Ερωτήσεις, παρατηρήσεις, τοποθετήσεις, προτάσεις.

Ώρα 18.30 Πρόεδρος: Ασλάνογλου Κώστας
Εισηγητής: Ευστάθιος Τσομίδης, θέμα: "Η νεολαία μπροστά στα προβλήματα του Ακριτικού, Αλύτρωτου, Απόδημου Ελληνισμού".

Ώρα 19.00 Ερωτήσεις, παρατηρήσεις, τοποθετήσεις, προτάσεις.

Ώρα 19.30 Πρόεδρος: Κοτρίδου - Χαμαλή Ειρήνη
Εισηγητής: Μαρία Βεργέτη, θέμα: "Ποντιακός Ελληνισμός: Ένας Ελληνισμός της Διασποράς".

Ώρα 20.00 Ερωτήσεις, παρατηρήσεις, τοποθετήσεις, προτάσεις.

Ώρα 20.30 Αναχώρηση λεωφορείων για την Παναγία Σουμελά. Παραδοσιακή βραδιά με τον Κώστα Καραπαναγιωτίδη και τον Γιωργούλη Κουγιουμτζίδη.

ΚΥΡΙΑΚΗ 12 ΜΑΙΟΥ 1996**ΠΡΩΙΝΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ**

- Ώρα 10.15 Πρόεδρος: Μουρατίδης Μιχάλης
Εισηγητής: Κωστής Χατζηκωστής, εκπαιδευτικός, δημοσιογράφος, Δ/ντής Γραφείου Τύπου της Κυπριακής Δημοκρατίας στον Καναδά, θέμα: "Ακρίτες του Νότου - Κύπρος, μια επίμονη Ελληνική Πορεία".
- Ώρα 10.45 Ερωτήσεις, παρατηρήσεις, τοποθετήσεις, προτάσεις.
- Ώρα 11.45 Πορίσματα, ψηφίσματα, προτάσεις. Εκλογή Σωματείου και Θεματολογίας για τη διοργάνωση του Δ' Πανελληνίου Συνεδρίου Εθνικής Αυτογνωσίας.
- Ώρα 12.30 Αναχώρηση λεωφορείων για τη Βεργίνα.
- Ώρα 13.15 Διάλεξη - ξενάγηση στους χώρους των Βασιλικών Τάφων της Βεργίνας από την κ. Ρήγα Χάιδω, με θέμα: "Τα ευρήματα της Βεργίνας συνδεδεικός κρίκος της αδιαίρετης πολιτιστικής μας κληρονομιάς".
- Ώρα 13.45 Καλλιτεχνικό Πρόγραμμα με τη χορωδία της Ευξείνου Λέσχης Βέροιας.
- Ώρα 14.00 Αποχαιρετιστήριο γεύμα συνέδρων από την Κοινότητα Βεργίνας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ Γ' ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑΣ	8
ΕΘΝΙΚΗ ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑ (Οργανωτικής Επιτροπής)	12
ΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΜΑΣ (Ηλίας Τριανταφυλλίδης)	13
ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ (Ρούλα Μουρατίδου)	16
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ κ. ΜΙΧ. ΜΟΥΡΑΤΙΔΗ	18
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΕΥΞΕΙΝΟΥ ΛΕΣΧΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ κ. ΓΙΑΝ- ΝΗ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ	19
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥ ΤΟΥ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΒΕΡΟΙΑΣ, ΝΑΟΥΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΜΠΑΝΙΑΣ, ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗ Π. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ	21
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΥΦΥΠΟΥΡΓΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ κ. ΜΙΧΑΗΛ ΧΡΥΣΟΧΟΪΔΗ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ	24
ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ - ΘΡΑΚΗΣ κ. ΦΙΛ. ΠΕΤΣΑΛΝΙΚΟΥ	26
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΝΟΜΑΡΧΗ ΗΜΑΘΙΑΣ κ. ΑΝΔΡΕΑ ΒΛΑΖΑΚΗ	27
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΑΡΧΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ κ. ΓΙΑΝΝΗ ΧΑΣΙΩΤΗ	29
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΟΥ Β' Σ. Σ. κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΑΝΙΑ	30
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ Γ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑ ΠΑΛΙΝΝΟΣΤΟΥΝΤΩΝ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡ- ΓΕΙΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ-ΘΡΑΚΗΣ κ. ΧΡΗΣΤΟΥ ΚΑΜΕΝΙΔΗ	32
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΒΟΥΛΕΥΤΗ ΗΜΑΘΙΑΣ κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΠΑΣΤΑΜΚΟΥ	34
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ Π.Ο.Π.Σ. κ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΤΑΝΙΜΑΝΙΔΗ	36
ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ Ο.Π.Σ.Ν.Ε. κ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΑΜΑΝΑΤΙΔΗ	37
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΠΟΝΤΙΑΚΩΝ ΣΩΜΑ- ΤΕΙΩΝ Β. ΕΛΛΑΔΑΣ κ. ΕΥΘΥΜΙΟΥ ΕΥΘΥΜΙΑΔΗ	38
Η ΕΥΞΕΙΝΟΣ ΛΕΣΧΗ ΒΕΡΟΙΑΣ ΤΙΜΑ 4 ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ	39
ΠΡΟΣΥΝΕΔΡΙΑΚΗ ΣΥΣΚΕΨΗ - ΠΡΑΚΤΙΚΑ	44
ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ	
"Η ενότητα του Ποντιακού Ελληνισμού προϋπόθεση διαφύλαξης της πολιτιστικής και ιστορικής μας κληρονομιάς" (Στ. Πελαγίδης)	48
"Τη Τρίχας το γεφύρι, μύθος και πραγματικότητα" (Γ. Ταϊγανίδης)	57
"Της Τρίχας το γεφύρι, μύθος και πραγματικότητα" (Γ. Ερμόπουλος)	67
"Ο λαθροβίος Ελληνισμός του Πόντου" (Κ. Φωτιάδης)	79
Συζήτηση πάνω στην εισήγηση του Κώστα Φωτιάδη	108
"Ο εγγύς προς την Μητροπολιτική Ελλάδα Αλύτρωτος Ελληνισμός: Διαστάσεις και όροι για την περαιτέρω σύσφιξη των συγγενικών δεσμών και τη χάραξη ενιαίας πολιτικής" (Κ. Βακαλόπουλος)	115
Συζήτηση πάνω στην εισήγηση του Κώστα Βακαλόπουλου	123
"Απόδημοι - οι άλλοι Έλληνες" (Κ. Χατζηκωστής)	132
Συζήτηση πάνω στην εισήγηση του Κωστή Χατζηκωστή	141
"Το Ποντιακό Ζήτημα και ο Αγώνας των λαών της Μικράς Ασίας" (Θ. Σπαθόπουλος)	148
Συζήτηση πάνω στην εισήγηση του Θεόδωρου Σπαθόπουλου	155
"Η νεολαία μας μπροστά στα προβλήματα του Ακριτικού - Αλύτρωτου και Απόδημου Ελληνισμού" (Ευστ. Τσομίδης)	161
Συζήτηση πάνω στην εισήγηση του Ευστάθιου Τσομίδα	165
"Ποντιακός Ελληνισμός: Ένας Ελληνισμός της Διασποράς" (Μαρία Βεργέτη)	172
Συζήτηση πάνω στην εισήγηση της κ. Μαρίας Βεργέτη	185
"Ακρίτες του Νότου - Κύπρος, μια επίμονη Ελληνική Πορεία"	195
Συζήτηση πάνω στην εισήγηση του Κωστή Χατζηκωστή	210
ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΖΗΤΗΣΗ	218
ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	231

"Ποντιακός Ελληνισμός: Ένας Ελληνισμός της Διασποράς" Ο πληθυσμός και η διασπορά του

Εισηγήτρια: Μαρία Βεργέτη

Η κ. Μαρία Βεργέτη

Ο ποντιακός Ελληνισμός είναι Ελληνισμός της διασποράς. Τους Πόντιους χαρακτηρίζει η σύνδεση με έναν τόπο, όπου παλαιότερα συνιστούσαν μια ιδιαίτερη εθνική ομάδα, μια ελληνική ομάδα. Ο τόπος αυτός όμως δεν είναι πλέον κοινωνικά παρών. Οι κοινωνικοί δεσμοί με τον Ιστορικό Πόντο έχουν βίαια καταλυθεί, οι τοπικές κοινότητες έχουν διαλυθεί και η μαζική επιστροφή είναι αδύνατη βάσει διεθνών συνθηκών. Σήμερα η ιστορική μνήμη του ποντιακού Ελληνισμού είναι η μνήμη του τόπου και της ιδιαιτερότητας του πληθυσμού και η μνήμη της κοινής μοίρας της διασποράς.

Ο Ιστορικός Πόντος βρίσκεται στο βορειοανατολικό τμήμα της Μικράς Ασίας. Στα βόρειά του βρέχεται από τη Μαύρη Θάλασσα (τον Εύξεινο Πόντο). Στην παραλιακή περιοχή του καλύπτει την έκταση από το Σοχούμ (την αρχαία Διοσκουριάδα) μέχρι τον ποταμό Αλυ και την περιοχή της Σινώπης.⁶⁴ Πολλές πηγές παρουσιάζουν διάφορες εκτιμήσεις για την έκταση του Πόντου, σύμφωνα με ιστορικά και αρχαιολογικά κριτήρια. Στις εκτιμήσεις συμπεριλαμβάνεται η παρουσιαζόμενη από τον Γ. Βαλαβάνη σε βιβλίο του το 1925, όπου θεωρώντας τον Πόντο ως τον μονίμως κατοικούμενο από Πόντιους χώρο υπολογίζει την έκτασή του σε 78.000 περίπου τετραγωνικά χιλιόμετρα και τον συνολικό πληθυσμό του σε 2.000.000, από τα οποία 700.000 Έλληνες.⁶⁵ Σύμφωνα με την έκθεση Αργυροπούλου του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, πριν από την έναρξη του Πρώτου παγκοσμίου πολέμου, ο ελληνικός πληθυσμός στο Πόντο ήταν 700.000. Όπως αναφέρει ο Γ. Βαλαβάνης, "Ο αριθμός ούτος είχε αναγνωρισθεί επισήμως υπό της Κυβερνήσεως Κιαμήλ πασά κατά το 1912, ότε κατόπιν επελθούσης συμφωνίας μετά των Πατριαρχείων ωρίσθη ο αριθμός των βουλευτικών εδρών του Πόντου εν πρωτοκόλλω εις επτά. Ήτοι εις βουλευτής επί 100.000 κατοίκων."⁶⁶

Ο ποντιακός Ελληνισμός εξοντώθηκε στην περίοδο 1914-1924 ή ακο-

64. Βλ. Χρυσάνθο Μητροπολίτη Τραπεζούντος, *Η Εκκλησία Τραπεζούντος Ανατύπωσης εκ του Τετάρτου και Πέμπτου Τόμου του Αρχείου Πόντου (1933)*: 28.

65. Βλ. Γεώργιο Κ. Βαλαβάνη, *Σύγχρονος Γενική Ιστορία του Πόντου 2η έκδ. (Θεσσαλονίκη: Εκδ. Αδελφών Κυριακίδη, 1989)*, ό.π., σελ. 18.

66. Γεώργιος Κ. Βαλαβάνης, ό.π., σελ. 15.

λούθησε το δρόμο της διασποράς. Σύμφωνα με το ελληνικό υπουργείο εξωτερικών την περίοδο 1914-1918 εξοντώθηκαν 232.556 άτομα.⁶⁷ Ο αριθμός αυτός ανήλθε μέχρι το 1922 σε 303.238 άτομα, σύμφωνα με τη στατιστική της Μαύρης Βίβλου που εξέδωσε στην Αθήνα το 1922 στα αγγλικά και στα γαλλικά το Κεντρικό Συμβούλιο του Πόντου.⁶⁸ Όμως, από τη Μικρασιατική καταστροφή το καλοκαίρι του 1922 μέχρι την άνοιξη του 1924, εξοντώθηκαν άλλες 50.000, στην πλειονότητά τους γυναίκες και παιδιά, ώστε το σύνολο των θυμάτων, από την έναρξη του Πρώτου παγκοσμίου πολέμου το 1914 μέχρι το Μάρτιο 1924, να υπολογίζεται σε 353.000.⁶⁹ Όσοι επέζησαν ακολούθησαν το δρόμο της διασποράς με κατεύθυνση την Ελλάδα και τη Σοβιετική Ένωση, αλλά και την Αμερική, την υπόλοιπη Ευρώπη και την Περσία (Ιράν). Από όσους ήρθαν μέσω Συρίας στην Ελλάδα, κάποιοι σταμάτησαν και εγκαταστάθηκαν στην Κύπρο. Χαρακτηριστική είναι η κατανομή κατά κράτος εγκατάστασης των 566 οικογενειών από το Σταυρί του Πόντου, την οποία παρουσιάζει ο Δ. Παπαδόπουλος: 359 εγκαταστάθηκαν στην ελληνική Μακεδονία, 102 στην υπόλοιπη Ελλάδα, 100 στη Ρωσία, 3 στην Περσία και 2 στην Αμερική.⁷⁰

Η διασπορά όμως συνεχίστηκε και στην τότε Σοβιετική Ένωση, όπου οι Έλληνες αντιμετώπισαν διώξεις ως ένα από τα θύματα - λαούς της σταλινικής ιδεολογίας και πολιτικής για τα έθνη. Ενώ μέχρι το 1937 οι εναντίον τους διώξεις βασιζόνταν μόνο σε πολιτικά και ταξικά κριτήρια, στην περίοδο 1937-1939 κορυφώθηκαν και ταυτόχρονα απέκτησαν εθνικό χαρακτήρα. Οι διώξεις είχαν μεγαλύτερη έκταση στις δημοκρατίες της Ουκρανίας και της Ρωσίας, παρά στις δημοκρατίες της Υπερκαυκασίας, όπου εξορίστηκαν κυρίως ιερείς και δάσκαλοι.⁷¹ Στην περίοδο 1941-1942 πραγματοποιήθηκε από τις σοβιετικές αρχές μετακίνηση όλου του τοπικού πληθυσμού της νότιας Ρωσίας από τα σύνορα λόγω του πολέμου. Τόπος αναγκαστικής νέας εγκατάστασης της πλειονότητας των Ελλήνων Ποντίων ήταν το Καζαχστάν. Λόγω της μεγάλης απόστασης της περιοχής αυτής από τα παράλια της Μαύρης Θάλασσας, οι Πόντιοι επιμένουν σήμερα στο χαρακτηρισμό "εξορία" και όχι "μετατόπιση πληθυσμού λόγω πολέμου".⁷² Το 1942, λίγο πριν από την κατάληψη της περιοχής Κουμπάν στα νότια της δημοκρατίας της Ρωσίας από τα γερμανικά στρατεύματα, εξορίστηκε περιορισμένος αριθμός Ποντίων ελληνο-υπηκόων στη Σιβηρία, κυρίως στο Βλαδιβοστόκ και στο Σιβηρικό Καζαχστάν.⁷³ Στην Κριμαία, που σήμερα

67. Βλ. Γεώργιο Κ. Βαλαβάνη, *ό.π.*, σελ. 23.

68. Γεώργιος Κ. Βαλαβάνης, *ό.π.*, σελ. 23-24.

69. Βλ. Γεώργιο Κ. Βαλαβάνη, *ό.π.*, σελ. 24.

70. Βλ. D. K. Papadopoulos, *Genealogy of the Stavri Community (Salonica, 1961)*. Αναφορά από Anthony A.M. Bryer, *The Empire of Trebizond and the Pontos* (London: Variorum Reprints, 1980), σελ. 189-190.

71. Βλ. Μαρία Κ. Βεργέτη, *Από τον Πόντο στην Ελλάδα: Διαδικασίες Διαμόρφωσης μιας Εθνοτοπικής Ταυτότητας* (Θεσσαλονίκη: Εκδ. Αδελφών Κυριακίδη, 1994), σελ. 148.

72. Βλ. Μαρία Κ. Βεργέτη, *ό.π.*, σελ. 150.

73. Βλ. Βλάση Αγτζίδη, *Ποντιακός Ελληνισμός: Από τη Γενοκτονία και το Σταλινισμό στην*

ανήκει στη δημοκρατία της Ουκρανίας, αλλά την εποχή εκείνη ανήκε στη δημοκρατία της Ρωσίας, οι Έλληνες Πόντιοι εξορίστηκαν το 1944, μετά από την αποχώρηση του γερμανικού στρατού από την περιοχή⁷⁴, στην κεντρική Ασία, κυρίως στο Ουζμπεκιστάν, και στη Σιβηρία.⁷⁵ Η εκτόπιση πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του εκπατρισμού όλων των εθνικών ομάδων της Κριμαίας.⁷⁶ Στη δημοκρατία της Ουκρανίας οι Έλληνες της Μαριούπολης παρέμειναν στις εστίες τους.⁷⁷ Το 1946 και 1949 ολοκληρώθηκε η εξορία του ελληνοποντιακού πληθυσμού του Κουμπάν στην κεντρική Ασία.⁷⁸ Το 1949 άρχισε το πεντάχρονο πλάνο ανάπτυξης της κεντρικής Ασίας. Η 13η Ιουνίου 1949 ήταν η ημέρα μαζικής εκτόπισης των Ποντίων ελληνο-υπηκόων του Καυκάσου προς την κεντρική Ασία, κυρίως προς τις δημοκρατίες του Καζαχστάν, Ουζμπεκιστάν και Κιργισίας. Η εξορία επιβλήθηκε στον ελληνοποντιακό πληθυσμό ελληνικής υπηκοότητας της δημοκρατίας της Γεωργίας, εκτός των άγονων περιοχών, όπως η Τσάλκα. Δεν εξορίστηκαν οι Πόντιοι σοβιετικής υπηκοότητας της ίδιας δημοκρατίας και οι Πόντιοι – ανεξαρτήτως υπηκοότητας – της Αρμενίας και του Αζερμπαϊτζάν.⁷⁹ Οι περιουσίες των εξορισμένων δόθηκαν σε Γεωργιανούς.⁸⁰

Ο συνολικός αριθμός των εκτοπισμένων Ελλήνων της Ουκρανίας (περιοχή Κριμαίας), Ρωσίας (περιοχή Κουμπάν) και Γεωργίας, ουδέποτε ανακοινώθηκε από τις σοβιετικές αρχές. Σύμφωνα με τον Α. Καρπόζηλο, ανεπίσημες πηγές υπολογίζουν ότι μέχρι το 1959 ζούσαν στην εξορία περίπου 350.000 Πόντιοι.⁸¹

Σύμφωνα με τη σοβιετική απογραφή του 1989, ο ελληνικός πληθυσμός ανέρχεται σε 358.068 άτομα.⁸² Ο πραγματικός αριθμός είναι πολύ μεγαλύτερος του αριθμού της απογραφής, γιατί πολλοί δήλωσαν τη ρωσική ή την τοπική εθνική ομάδα (π.χ. γεωργιανή, ουκρανική κ.α.) με αποτέλεσμα να καταχωρηθούν σε αντίστοιχες στατιστικές μερίδες. Οι σοβιετικές απογραφές αναφέρο-

Περσετρόικα (Θεσσαλονίκη: Εκδ. Αδελφών Κυριακίδη, 1990), σελ. 376.

74. Βλ. Robert Conquest, *The Nation Killers* (London, 1970), σελ. 110-111, και Θεοχάρη Κεσίδη σε συνέντευξη με τίτλο "Ο Θεοχάρης Κεσίδης Αντεπιστέλλον Μέλος της Ακαδημίας Αθηνών", *Νέα της Μόσχας Δεκαεπενθήμερη Εφημερίδα* (9 Απριλίου 1989): 22.

75. Βλ. Μαρία Κ. Βεργέτη, *ό.π.*, σελ. 150-153.

76. Βλ. Μαρία Κ. Βεργέτη, *ό.π.*, σελ. 153.

77. Βλ. Βλάση Αγτζίδη, *Ποντιακός Ελληνισμός: Από τη Γενοκτονία και το Σταλινισμό στην Περσετρόικα, ό.π.*, σελ. 250.

78. Βλ. Βλάση Αγτζίδη, *Ποντιακός Ελληνισμός: Από τη Γενοκτονία και το Σταλινισμό στην Περσετρόικα, ό.π.*, σελ. 251, 268.

79. Βλ. Μαρία Κ. Βεργέτη, *ό.π.*, σελ. 153. Περιπτώσεις εκτόπισης οικογενειών σοβιετικής υπηκοότητας από τη Γεωργία και οικογενειών ελληνικής υπηκοότητας από τις δημοκρατίες της Αρμενίας και του Αζερμπαϊτζάν πραγματοποιούνται σε περιορισμένη έκταση.

80. Βλ. Μαρία Κ. Βεργέτη, *ό.π.*, σελ. 13.

81. Βλ. Απόστολο Καρπόζηλο, "Οι Ελληνοπόντιοι της Σοβιετικής Ένωσης", *Αντί*, 446 (Παρασκευή 7 Σεπτεμβρίου 1990-Πέμπτη 13 Σεπτεμβρίου 1990): 46.

82. Βλ. Θ. Κεσίδη, "Η Εδαφική Διάταξη των Ελλήνων της ΕΣΣΔ", *Νέοι Καιροί: Σοβιετικό Πολιτικό Περιοδικό* 3 (Μάρτης 1989): 37.

νται σ' όλο τον ελληνικό πληθυσμό, ο οποίος στο μεγαλύτερο ποσοστό του είναι ποντιακός. Βάσει των μετριοπαθέστερων ελληνικών υπολογισμών, σήμερα ζουν στην πρώην Σοβιετική Ένωση 500.000 Έλληνες. Η πλειονότητά τους ζει στη Ρωσία (90.000), στην Ουκρανία (120.000), στη Γεωργία (120.000) και στο Καζαχστάν (60.000).⁸³ Θα πρέπει να αναφερθεί ότι τα αριθμητικά μεγέθη ισχύουν για το 1992. Το 1993 ο πόλεμος μεταξύ Γεωργιανών και Αμπχαζίων προκάλεσε προσφυγικό κύμα Ελλήνων που κατευθύνθηκε προς τις δημοκρατίες της Ρωσίας και της Ελλάδας. Έχει επέλθει πλέον αλλαγή στην πληθυσμιακή κατανομή, η οποία συνίσταται σε μείωση του ελληνοποντιακού πληθυσμού στη Γεωργία και αύξησή του στη Ρωσία. Επίσημα στατιστικά στοιχεία για τα πληθυσμιακά μεγέθη δεν υπάρχουν.

Μεταναστευτική ροή παρατηρήθηκε και από τη βόρεια Ελλάδα προς τη δυτική Ευρώπη. Στη βόρεια Ελλάδα ο αγροτικός ποντιακός πληθυσμός μαζί με τους άλλους πρόσφυγες μετέτρεψε σε καλλιεργήσιμες μεγάλες εκτάσεις γης. Οι συνθήκες διαβίωσης ήταν δύσκολες, όχι μόνο για την πρώτη αλλά και για τη δεύτερη γενιά. Γι' αυτό από τη δεκαετία του 1950 παρατηρήθηκαν μεταναστευτικά κύματα προς την Αμερική, Αυστραλία και δυτική Ευρώπη. Προς την Αμερική, οι Πόντιοι μετανάστευαν μαζικά ήδη από την εποχή των διωγμών. Είναι χαρακτηριστικό ότι ήδη από το 1918 δημιούργησαν συλλογικές μορφές προώθησης των αιτημάτων τους.⁸⁴ Σήμερα ζουν στη Βόρεια Αμερική 120.000 Πόντιοι, από τους οποίους οι 15.000 στον Καναδά.⁸⁵ Προς την Αυστραλία μεταναστευτικό κύμα παρουσιάστηκε τη δεκαετία του 1950. Σήμερα ζουν στη χώρα αυτή 100.000 Πόντιοι σε σύνολο 700.000-800.000 Ελλήνων.⁸⁶ Απ' αυτούς, οι 50.000 είναι κάτοικοι Μελβούρνης, όπου η πρώτη εγκατάσταση ποντιακών οικογενειών πραγματοποιήθηκε το 1952.⁸⁷ Ο ποντιακός πληθυσμός της πόλης,

83. Βλ. Γ. Λυκοτραφίτη (Επιμ.) *Ο Ελληνισμός του Εξωτερικού 2η έκδ.* (Αθήνα: Υπουργείο Εξωτερικών, 1992), σελ. 142.

84. Βλ. Ελευθέριο Δ. Παυλίδη, *Πώς και Διαιτί Εμταιιώθη η Δημοκρατία του Πόντου* (Αθήνα, 1956), σελ. 17. Όπως αναφέρει ο Ε. Παυλίδης, "Εκ Βοστώνης της Αμερικής ο Α.Γ. Ψωμιιάδης καπνέμπορος εν Ν. Υόρκη δια τηλεγραφήματός του προς τον Κ. Κωνσταντινίδην Μασσαλίας ανήγγειλεν από 24 Δεκεμβρίου 1918 τηλεγραφικώς το αποσταλέν ψήφισμα προς τον Πρόεδρον Ουίλσον, Πρωθυπουργούς Συνεννοήσεως και Πρόεδρον Ελληνικής Κυβερνήσεως Ελευθέριον Βενιζέλον, έχον ούτω: Μέγας αριθμός πολιτών Ελλήνων, παροίκων κρατών Νέας Αγγλίας, καταγομένων εξ Ευξείνου Πόντου επί Μαύρης Θαλάσσης, συνελθόντες ενταύθα σήμερον πρώτην Δεκεμβρίου 1918, ποιούσιν έκκλησιν Προέδρω και Λαώ Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής και μετά σεβασμού υποβάλλουσι δικαίας και αδιαφιλονεικίτους αξιώσεις αυτών, να απελευθερωθώσι δια παντός των γαμψών ονύχων του τουρκικού ζιγυού και τοις επιτραπή συμφώνως προς τας αρχάς διακηρυχθείσας υπό μεγάλου και αγαπητού μας Προέδρου, να αποφασίσωσι περί της εαντών τύχης και αυτοκυβερνηθώσι συμφώνως προς τας αρχάς και ιδέας Αμερικανικής Δημοκρατίας. Α.Ψωμιιάδης".

85. Βλ. Γιάννη Αμανατίδη, "Είμαι Πάνω απ' Όλα Έλληνας και Πόντιος", *Οπ Line με τον Ελληνισμό στις 5 Ηπείρους I* (1988): 48.

86. Βλ. Σοφία Σεβαστοπούλου-Κανονίδου, "Τα 30 χρόνια της ποντιακής παροικίας στην Μελβούρνη (1953-1983)", στο Παναγιώτης Γ. Φραγαμίδης (Επιμ.), *Α' Παγκόσμιο Ποντιακό Συνέδριο*, ό.π., σελ. 297.

όπως και άλλων πόλεων, αυξήθηκε σημαντικά από το μεγάλο μεταναστευτικό κύμα που παρατηρήθηκε το 1960.⁸⁸ Η δεκαετία του 1960 χαρακτηρίστηκε από μεγάλης κλίμακας μετανάστευση ελληνικού εργατικού δυναμικού από τις περιοχές της Μακεδονίας και της Θράκης προς τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, και ιδιαίτερα προς τη Δυτική Γερμανία. Το 53,4% των Ελλήνων που έφυγαν την περίοδο 1962-1973 για τη Δυτική Γερμανία εφοδιασμένοι με συμβόλαιο εργασίας προερχόταν από τις δύο αυτές περιοχές.⁸⁹ Μέσα σε λιγότερο από είκοσι χρόνια η ελληνική κοινότητα της Δυτικής Γερμανίας έγινε ο βσιικός πυρήνας της ελληνικής διασποράς στην Ευρώπη.⁹⁰ Ο πυρήνας αυτός αποτελείται σε μεγάλο ποσοστό του από Πόντιους μετανάστες κυρίως των αρχών της δεκαετίας του 1960.⁹¹ Σήμερα, από τους 250.000 Έλληνες της Δυτικής Γερμανίας οι 100.000 είναι Πόντιοι.⁹²

Στην Ελλάδα ζει το μεγαλύτερο πληθυσμιακά τμήμα του ποντιακού ελληνισμού. Οι Έλληνες του Πόντου μετανάστευσαν βιαίως από τον ιστορικό Πόντο στο ελληνικό κράτος στην περίοδο 1918-1924. Η μετανάστευση από τα τότε σοβιετικά παράλια της Μαύρης Θάλασσας συνεχίστηκε μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1920. Μετά από τη δεκαετία αυτή η μεταναστευτική ροή από την πρώην Σοβιετική Ένωση προς την Ελλάδα παρουσίασε σημαντικές σε χρονική διάρκεια διακοπές, αλλά και μεγάλα μεταναστευτικά κύματα, από τα οποία τα σημαντικότερα είναι τα κύματα του 1939, του 1965 και από το 1988 μέχρι σήμερα. Ο αριθμός των Ποντίων προσφύγων από το Μικρασιατικό Πόντο και από την πρώην Σοβιετική Ένωση, οι οποίοι κατέφυγαν στην περίοδο 1918-1930 στο ελληνικό κράτος υπολογίζεται περίπου σε 400.000.⁹³ Σύμφωνα με την απογραφή του 1928, ο συνολικός αριθμός των Ποντίων προσφύγων ανερχόταν σε 229.260 άτομα, από τα οποία, τα 182.169 δήλωσαν τόπο καταγωγής τον Πόντο και τα 47.091 δήλωσαν τόπο καταγωγής τον Καύκασο.⁹⁴ Ο αριθμός αυτός είναι μικρότερος του αριθμού των προσφύγων που κατέφυγαν στο ελληνικό κράτος, κυρίως γιατί η θνησιμότητα υπήρξε ιδιαίτερα υψηλή τα πρώτα χρόνια. Στην περίοδο 1923 με 1925 αντιστοιχούσαν τρεις θάνατοι προς μια γέννηση.⁹⁵

87. Βλ. Σοφία Σεβαστοπούλου-Κανονίδου, *ό.π.*, σελ. 292, 299.

88. Βλ. Σοφία Σεβαστοπούλου-Κανονίδου, *ό.π.*, σελ. 300.

89. Βλ. Emile Kolodny, "Νεοκαιοσύνη (Πιερίας): Παράδειγμα Μαζικής Μετανάστευσης από ένα Χωριό της Δυτικής Μακεδονίας προς την Ομοσπονδιακή Γερμανία", στο Στάθης Δαμιανάκος (Επιμ.), *Διαδικασίες Κοινωνικού Μετασχηματισμού στην Αγροτική Ελλάδα (Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 1987)*, σελ. 45.

90. Βλ. Emile Kolodny, *ό.π.*, σελ. 45.

91. Βλ. Γιώργο Τσορακλίδη, "Οι Έλληνες Πόντιοι στη Δυτική Γερμανία", στο Παναγιώτης Γ. Εφραϊμίδης (Επιμ.), *Α΄ Παγκόσμιο Ποντιακό Συνέδριο, ό.π.*, σελ. 289.

92. Βλ. Γιώργο Τσορακλίδη, *ό.π.*, σελ. 289.

93. Βλ. Χρήστο Σαμουηλίδη, *Ιστορία του Ποντιακού Ελληνισμού, (Θεσσαλονίκη, Εκδ. Αδελφών Κυριακίδη, 1993)*, σελ. 272. Επίσης, βλ. Οδ. Λαμφίδη, "Οι εκ του Πόντου Έλληνες Κατά την Πεντηκονταετία 1922-1972", *Αρχείον Πόντου 32 (1973-1974)*: 16-17. Οι πηγές αυτές αναφέρουν τον αριθμό των 400.000 μόνο για τους πρόσφυγες από το Μικρασιατικό Πόντο.

94. Βλ. Στατιστική Επετηρίς της Ελλάδος, 1930, σελ. 41.

Σύμφωνα με την Κοινωνία των Εθνών σε ορισμένες περιοχές της χώρας το 20% των προσφύγων πέθανε τον πρώτο χρόνο.⁹⁶ Πολλές οικογένειες στην περίοδο 1922-1928 μετανάστευσαν από την Ελλάδα προς άλλες χώρες, όπως προς την Αίγυπτο, τη Γαλλία και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Επιπλέον, στην απογραφή του 1928 αριθμός προσφύγων από τον Πόντο είχαν καταγραφεί ως πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία ή τη Θράκη.⁹⁷

Το δεύτερο μεγάλο κύμα μετανάστευσης Ποντίων από την τότε Σοβιετική Ένωση προκλήθηκε από τις διώξεις σημαντικού τμήματος του πληθυσμού στην περίοδο 1937-1939. Περίπου 20.000 Ελληνίδες και παιδιά μετανάστευσαν από τη Σοβιετική Ένωση στην Ελλάδα το 1938.⁹⁸

Τα επόμενα χρόνια περιορισμένος αριθμός οικογενειών κατόρθωσε να πάρει άδεια μετανάστευσης προς την Ελλάδα, γιατί η έξοδος από τη Σοβιετική Ένωση ήταν ουσιαστικά απαγορευμένη.⁹⁹ Από το 1965 μέχρι το 1967 παρουσιάστηκε νέο μεταναστευτικό κύμα από την κεντρική Ασία, το οποίο λόγω της επιβολής δικτατορικού καθεστώτος την περίοδο 1967-1974 διακόπηκε, και συνεχίστηκε μετά τη μεταπολίτευση.

Το 1985 η άνοδος του Μ. Γκορμπατσόφ στη θέση του Γενικού Γραμματέα του Κ.Κ.Σ.Ε. καθόρισε την αρχή της πολιτικής, που δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την εμφάνιση του μεταναστευτικού κύματος του 1987, το οποίο από το 1988 παρουσιάστηκε ιδιαίτερα αυξημένο. Ειδικότερα, ενώ το 1987 μετανάστευσαν από το σοβιετικό στο ελληνικό κράτος μόνο 527 άτομα, το 1988 ο αριθμός αυτός ανήλθε σε 1.365, το 1989 σε 6.791, το 1990 σε 13.863, το 1991 σε 11.420, το 1992 σε 8.563, το 1993 σε 10.926 και το 1994 σε 5.623 άτομα.¹⁰⁰

Για να συνοψίσουμε, τις τελευταίες δεκαετίες, και ειδικότερα από το 1965 μέχρι το 1994, εγκαταστάθηκαν στο ελληνικό κράτος περίπου 90.000 Πόντιοι, από τους οποίους οι 30.000 από το 1965 μέχρι το 1988¹⁰¹ και οι 60.000 από το 1988 μέχρι το 1994. Ο αριθμός των 60.000 είναι μικρότερος του πραγματικού,

95. Βλ. Renée Hirschon, *Heirs of the Greek Catastrophe: The Social Life of Asia Minor Refugees in Piraeus* (Oxford: Clarendon Press, 1989), σελ. 37.

96. Κοινωνία των Εθνών, 1926. Βλ. Renee Hirschon, *ό.π.*, σελ. 37.

97. Βλ. Ισ. Ν. Λαυρεντίδη, "Η εν Ελλάδι Εγκατάσταση των εκ Πόντου Ελλήνων: Α' Νομός Σερρών", *Αρχαίον Πόντου* 29 (1968-1969): 344.

98. Βλ. Ανδρέα Η. Ζαπάντη, *Ελληνο-Σοβιετικές Σχέσεις 1917-1941*, Μετ. Άγγελος Σ. Βλάχος (Αθήνα: Εκδ. "Εστία", 1989), σελ. 341.

99. Από το 1946 μέχρι το 1948 ήρθαν λίγες οικογένειες. Οι οικογένειες που κατόρθωσαν να αποκτήσουν άδεια μετανάστευσης το 1946 ήταν κάτοικοι της δημοκρατίας του Καζαχστάν, και όσες απέκτησαν άδεια το 1948 ήσαν κάτοικοι της πόλης Κοκάν του Ουζμπεκιστάν. Το 1957 εκατό οικογένειες από την κεντρική Ασία εγκαταστάθηκαν στη Νέα Βίγλα της Άρτας. Βλ. Μαρία Κ. Βεργέτη, *ό.π.*, σελ. 200.

100. Τα αριθμητικά στοιχεία προέρχονται από το Εθνικό Ίδρυμα Υποδοχής και Αποκατάστασης Παλιννοστούντων Ομογενών Ελλήνων.

101. Ο αριθμός πρωτοαναφέρθηκε το 1988 από το Θεόδωρο Κιακόπουλο στην εισήγησή του στο Β' Παγκόσμιο Συνέδριο του Ποντιακού Ελληνισμού, για "Τα Προβλήματα των Νεοφερμένων από τη Σοβιετική Ένωση και των εκεί Ομοεθνών τους".

αφενός λόγω της ελλιπούς καταγραφής η οποία πραγματοποιείται στα ελληνικά σύνορα, και αφετέρου επειδή η καταγραφή αφορά μόνο όσους έρχονται για μόνιμη εγκατάσταση ακολουθώντας όλες τις νόμιμες διαδικασίες. Δεν συμπεριλαμβάνει τα άτομα που έρχονται για προσωρινή διαμονή στο ελληνικό κράτος και τελικά εγκαθίστανται μόνιμα.

Για το συνολικό αριθμό του ποντιακής καταγωγής πληθυσμού στο ελληνικό κράτος (Πόντιοι από το Μικρασιατικό Πόντο και από την πρώην Σοβιετική Ένωση) δεν υπάρχουν επίσημα κρατικά στοιχεία. Σύμφωνα με υπολογισμούς των πολιτικών κομμάτων ο ποντιακός πληθυσμός ανέρχεται από 1.000.000 μέχρι 1.600.000 άτομα.

Η ποντιακή ταυτότητα στον ελλαδικό χώρο

Η συλλογική ταυτότητα του ποντιακού Ελληνισμού στον ελλαδικό χώρο, εκφράζει μια κοινωνικοψυχολογική αίσθηση ταύτισης που πηγάζει όχι μόνο από το κοινό παρελθόν αλλά και από τον ιδιαίτερο τρόπο ένταξης και σχέσης της ομάδας σε επίπεδο οικονομικό, πολιτισμικό και ιδεολογικό με την ευρύτερη ελληνική εθνική ομάδα. Το κείμενο που ακολουθεί αναφέρεται στην ποντιακή ταυτότητα, δηλαδή το ποιοι είναι και το τι είναι οι Πόντιοι στον ελλαδικό χώρο.

Οι συνθήκες διαμόρφωσης και η πορεία μετεξέλιξης της ποντιακής ταυτότητας στον ελλαδικό χώρο από τις αρχές του αιώνα μέχρι σήμερα ήταν το αντικείμενο έρευνας που πραγματοποιήθηκε στην περίοδο 1986-1992. Η ταυτότητα μελετήθηκε μέσα από την κοινή εμπειρία των αφηγήσεων ζωής ατόμων πρώτης, δεύτερης και τρίτης γενιάς προσφύγων από το Μικρασιατικό Πόντο και ατόμων πρώτης γενιάς που έχουν μεταναστεύσει από την πρώην Σοβιετική Ένωση, και ειδικότερα από τη δημοκρατία του Καζαχστάν στην περίοδο 1965-1987. Το ερευνητικό πλαίσιο αποτέλεσε η περιοχή της Αθήνας-Πειραιά. Η επιλογή της πρωτεύουσας οφείλεται στο ότι η μελέτη των μηχανισμών διατήρησης της ταυτότητας παρουσιάζει περισσότερο ενδιαφέρον στον πιο ευνοϊκό χώρο για τις διαδικασίες αφομοίωσης. Από τις μεγάλες πόλεις όπου εγκαταστάθηκαν Έλληνες Πόντιοι η περιοχή Αθήνας-Πειραιά είναι ο χώρος στον οποίο λειτουργούν αποτελεσματικότερα οι διαδικασίες αφομοίωσης, γιατί το ποσοστό ποντιακού πληθυσμού είναι μικρότερο και περισσότερο διεσπαρμένο σε επιμέρους δήμους και κοινότητες απ' ό,τι στις πόλεις της βόρειας Ελλάδας. Επιπλέον, η Αθήνα είναι ο χώρος που συγκεντρώνει τις περισσότερες κατηγορίες του πληθυσμού: συγκεντρώνει πρόσφυγες πρώτης γενιάς από το Μικρασιατικό Πόντο, άτομα δεύτερης και τρίτης γενιάς που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στην περιοχή της πρωτεύουσας, άτομα που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν σε αμιγώς ποντιακά χωριά της βόρειας Ελλάδας και μετανάστευσαν στην πρωτεύουσα τη μεταπολεμική περίοδο και την πλειονότητα των Ποντίων μεταναστών από την πρώην Σοβιετική Ένωση της περιόδου 1965-1987, οι οποίοι προτιμούν εγκατάσταση στην πρωτεύουσα, όπου οι δυνατότητες εύρεσης εργα-

σίας είναι μεγαλύτερες. Αφετηρία για την επισήμανση των Ποντίων που αποτέλεσαν το αντικείμενο της έρευνας ήταν οι ποντιακοί σύλλογοι. Θεωρήθηκε ότι θα ήταν ευχερέστερο να οδηγηθεί η έρευνα μέσω των μελών τους στον εντοπισμό Ποντίων μη μελών. Πιθανόν ερωτώμενος σε κάθε κατηγορία ήταν όποιος δήλωνε "Είμαι Πόντιος/-α" και έκανε κάποιες συνειδητές προσπάθειες διατήρησης ή ισχυροποίησης στοιχείων ενισχυτικών της δήλωσής του, οι οποίες περιλάμβαναν μορφές δράσης από απλή προτίμηση στη διακριτική ποντιακή μουσική μέχρι ενεργό συμμετοχή σε ποντιακό σύλλογο. Δηλώσεις όπως "Η οικογένειά μου κατάγεται από τον Πόντο" δεν θεωρήθηκαν ικανοποιητικές ώστε να αποδοθεί ποντιακή ταυτότητα σε άτομα δεύτερης και τρίτης γενιάς και να συμπεριληφθούν στο δείγμα.

Στην έρευνα χρησιμοποιήθηκε κυρίως η βιογραφική προσέγγιση, η οποία κρίνεται ως η καταλληλότερη για την ανάλυση του περιεχομένου των συνεντεύξεων και την παρουσίαση των συμπερασμάτων με βάση την κοινή εμπειρία σε θέματα ταυτότητας. Η προσέγγιση αυτή στηρίζεται στη διαπίστωση ότι άτομα που έχουν εκτεθεί σε κοινές βιωματικές συνθήκες από ένα σημείο και μετά (σημείο κορεσμού) επαναλαμβάνουν τις ίδιες εμπειρίες και τις ίδιες λίγο-πολύ αντιδράσεις. Πραγματοποιήθηκαν έτσι 17 συνεντεύξεις με άτομα πρώτης γενιάς από το Μικρασιατικό Πόντο, 21 με άτομα δεύτερης γενιάς, 21 με άτομα τρίτης γενιάς και 33 με άτομα πρώτης γενιάς από την πρώην Σοβιετική Ένωση. Από τις παραπάνω 92 συνεντεύξεις αντλήθηκαν κυρίως τα συμπεράσματα που παρουσιάζονται. Χρησιμοποιήθηκαν όμως συμπληρωματικά και άλλες μέθοδοι, όπως η συμμετοχική παρατήρηση, κατά την περίοδο 1986- 1992, προσωπικές συνεντεύξεις βάθους με εκπροσώπους κρατικών φορέων για τη συλλογή πληροφοριών σχετικά με τις συνθήκες αστικής και αγροτικής αποκατάστασης των Ποντίων προσφύγων, και εμπειρική έρευνα σε επίπεδο ποντιακών συλλόγων στην περιοχή του πολεοδομικού συγκροτήματος της πρωτεύουσας.

Στη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας προέκυψε ως ανάγκη η επιλογή του όρου εθνοτοπική ταυτότητα. Η χρήση του όρου εθνική ταυτότητα ήταν αδόκιμη, γιατί οι Πόντιοι αποτελούν τμήμα του ελληνικού έθνους. Παράλληλα, δεν αποτελούν εμφανώς διακριτή, διαφορετική από τις άλλες ελληνικές, πολιτιστική ομάδα στο πλαίσιο της ελληνικής κοινωνίας. Ο όρος εθνοτική ταυτότητα ήταν επομένως εξίσου αδόκιμος. Δεν αποτελούν ούτε τοπική ομάδα, γιατί παρά το ότι ο τόπος καταγωγής είναι το κεντρικό στοιχείο αναφοράς τους, ο τόπος αυτός δεν είναι μια υπαρκτή αλλά μια χαμένη πατρίδα. Η επιστροφή στον τόπο αυτό είναι αδύνατη. Οι κοινωνικοί δεσμοί με τον τόπο έχουν βιαίως καταλυθεί και οι τοπικές κοινότητες έχουν πλέον διαλυθεί. Η επιλογή του όρου εθνοτοπική ταυτότητα στηρίχτηκε στο γεγονός ότι και τα δύο συνθετικά του όρου αναφέρονται σε δύο παρελθόντα χαρακτηριστικά που θεμελιώνουν μια ιδιαίτερη αλλά παρούσα ταυτότητα ενός πληθυσμού. Αυτό που χαρακτηρίζει την ποντιακή συλλογική ταυτότητα είναι η αναφορά σε μια χαμένη πατρίδα, σε έναν τόπο, όπου οι Πόντιοι συνιστούσαν παλαιότερα μια ιδιαίτερη εθνική ομάδα,

μια ελληνική ομάδα. Η ιστορική μνήμη του Ποντιακού Ελληνισμού είναι η μνήμη του τόπου και της ιδιαιτερότητας του πληθυσμού και η μνήμη της κοινής μοίρας της Διασποράς.

Η συλλογική ταυτότητα του Ποντιακού Ελληνισμού στον Πόντο ήταν εθνική ελληνική. Το ιστορικό πλαίσιο την ευνοούσε. Το 19ο αιώνα και στις αρχές του 20ού επικρατούσε το αίτημα για εθνική ολοκλήρωση, δηλαδή για ενσωμάτωση στο εθνικό κράτος του συνόλου του εδάφους επάνω στο οποίο κατοικούσαν συμπαγείς ομοεθνείς πληθυσμοί. Στην περίπτωση της Ελλάδας η κυρίαρχη ιδεολογία εκφράστηκε από τη "Μεγάλη Ιδέα". Η εθνική ταυτότητα ως παράγοντας ταύτισης και κοινής δράσης αποτελούσε σημαντικότερο στοιχείο της ατομικής ταυτότητας από την τοπική. Ισχυρή εθνική ταυτότητα ήταν απαραίτητη για την υλοποίηση του πολιτικού προγράμματος της Μεγάλης Ιδέας που αποτελούσε τη μεγάλη συνεκτική δύναμη του ελλαδικού και εξωελλαδικού Ελληνισμού της εποχής. Ακόμη και οι προσπάθειες δημιουργίας της Δημοκρατίας του Πόντου, ενός δηλαδή ξεχωριστού ελληνικού κράτους, δεν αντιστρατεύονταν το αίτημα για εθνική ολοκλήρωση του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, αλλά προέκυπταν ως η μόνη δυνατή λύση λόγω της γεωγραφικής απομόνωσης του Ποντιακού Ελληνισμού και της απροθυμίας του ελληνικού κράτους για στρατιωτική επέμβαση στην περιοχή.

Στο ελληνικό κράτος η ποντιακή ταυτότητα διαμορφώθηκε ως ενδοεθνική διαφοροποίηση. Οι αιτίες διαμόρφωσής της ήταν η μετανάστευση και η σχέση του Ποντιακού Ελληνισμού με την ευρύτερη ελληνική εθνική ομάδα σε επίπεδο οικονομικό, ιδεολογικό και πολιτισμικό. Το ιστορικό πλαίσιο και η κρατούσα ιδεολογία αποτέλεσαν σημαντικούς παράγοντες μετασχηματισμού της ταυτότητας.

Ένα από τα βασικά συμπεράσματα της προαναφερθείσας έρευνας είναι ότι ο τόπος καταγωγής, έστω και ως μνήμη, κατέχει κεντρική θέση στη διαμόρφωση της συλλογικής ταυτότητας του Ποντιακού Ελληνισμού. Η συλλογική ταυτότητα όμως δεν είναι κάτι το σταθερό και αναλλοίωτο μέσα στο χρόνο. Αναπροσαρμόζεται συνεχώς στο πλαίσιο της σχέσης της ομάδας με τον κοινωνικό της περίγυρο. Η αναπροσαρμογή μπορεί να αφορά τη μετεξέλιξη των πολιτισμικών προτύπων ή τον επαναπροσδιορισμό των κοινωνικών ορίων της ομάδας ή και τα δύο. Η ταυτότητα μετεξελίσσεται με βάση τις συλλογικές εμπειρίες, προσδοκίες και μνήμες που βιώνει και αξιολογεί το κοινωνικό σύνολο στο πλαίσιο του γενικότερου κλίματος που επικρατεί και τα περιβάλλει σε κάθε δεδομένη στιγμή. Αυτό έχει ως πρόσθετο αποτέλεσμα να συνυπάρχουν την ίδια στιγμή παράλληλες ταυτότητες με κοινό άξονα αναφοράς αλλά διαφορετικό περιεχόμενο, όπως συμβαίνει με τις διάφορες γενιές Ποντίων ή με τους ήδη εγκατεστημένους και με τους νέους Πόντιους πρόσφυγες από την πρώην Σοβιετική Ένωση.

Οι δεκαετίες του 1920 και του 1930 χαρακτηρίστηκαν από το διχασμό μεταξύ γηγενών και προσφύγων. Η προσφυγική ιδιότητα της ποντιακής ταυτό-

τητας αποτέλεσε ανασταλτικό στοιχείο στην προσπάθεια ένταξης, γιατί ο κοινωνικός περίγυρος εμπόδισε τους Πόντιους να εισδύσουν στις δουλειές και στις οικογένειες των ντόπιων.

Η πρώτη σημαντική αναπροσαρμογή της ποντιακής ταυτότητας πραγματοποιήθηκε τη δεκαετία του 1940. Ο Δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος οριοθέτησε μια καινούργια εποχή, καθώς η κρατούσα ιδεολογία τον καιρό του πολέμου και της γερμανικής κατοχής εξέφραζε τάση συσπείρωσης όλου του έθνους. Μετά την κατοχή, τη διάσταση μεταξύ ντόπιων και προσφύγων διαδέχτηκε η διάσταση μεταξύ δεξιάς και αριστεράς. Οι Πόντιοι πλαισίωσαν και τις δύο παρατάξεις. Λόγω των ιστορικών γεγονότων της δεκαετίας του 1940 παρουσιάστηκαν οι ακόλουθες καταστάσεις: Σύμφωνα με την πρώτη, τα παιδιά των προσφύγων δεν γνώρισαν τραυματικές εμπειρίες παρόμοιες μ' αυτές των γονιών τους. Αυτό σε συνδυασμό με την απομάκρυνση από το σύνδρομο του στερημένου πρόσφυγα οδήγησε σε εκδήλωση της ταυτότητας. Υπάρχουν όμως περιπτώσεις κατά τις οποίες τα παιδιά βίωσαν την προσφυγική ιδιότητα της ποντιακής ταυτότητας ακριβώς λόγω των αναταραχών που επικράτησαν στην περίοδο μετά την κατοχή. Στις περιοχές που ζούσαν ο διχασμός μεταξύ αριστερών και δεξιών ενσωμάτωσε το διχασμό μεταξύ προσφύγων και γηγενών. Οι γηγενείς της αντίπαλης παρατάξης θυμόντουσαν και χρησιμοποιούσαν τον παλιό διαχωρισμό, παρά το ότι είχαν οι ίδιοι Πόντιους στις γραμμές τους. Υπάρχουν επίσης περιπτώσεις μετατοπίσεων του πληθυσμού ποντιακών χωριών σε χωριά ντόπιων, όπου για πρώτη φορά η δεύτερη γενιά βίωσε την προσφυγική ιδιότητα.

Οι επιπτώσεις των γεγονότων της δεκαετίας του 1940 επηρέασαν περισσότερο την ταυτότητα της δεύτερης γενιάς παρά της πρώτης, γιατί λόγω ηλικίας η πλειονότητα της δεύτερης βίωσε στις δεκαετίες που ακολούθησαν τον πόλεμο τη σταδιακή αλλαγή του κοινωνικού περιγύρου απέναντί της. Η θετική αλλαγή της συμπεριφοράς του κοινωνικού περιγύρου οφειλόταν στον κοινό αγώνα εναντίον της γερμανικής εισβολής και κατοχής, και στην ανοδική κοινωνική κινητικότητα του Ποντιακού Ελληνισμού, η οποία τον αποσύνδεσε από την εικόνα των στερημένων προσφύγων.

Για να συνοψίσουμε, στη δεκαετία του 1940, ο μετασχηματισμός της ποντιακής ταυτότητας έγκειται στον επαναπροσδιορισμό των κοινωνικών ορίων της. Δεν υφίσταται πλέον η προσφυγική ιδιότητα ως στοιχείο της ταυτότητας. Αυτό σημαίνει την έξοδο από την κατάσταση της κοινωνικής περιθωριοποίησης, η οποία δεν υπήρξε μόνο οικονομική. Ταυτόχρονα όμως σημαίνει και την αρχή μιας νέας κρίσης. Καθώς η πολιτισμική και ιστορική ποντιακή ιδιαιτερότητα δεν προστατεύονταν από την κρατική πολιτική, άρχισε η σταδιακή απώλεια πολιτισμικών χαρακτηριστικών, όπως παραδείγματος χάρη της ποντιακής διαλέκτου, σε χώρους με λίγο και διεσπαρμένο ποντιακό πληθυσμό, όπως τα αστικά κέντρα.

Τη δεκαετία του 1960 η κρατούσα ιδεολογία υποστήριζε τα στοιχεία του λαϊκού πολιτισμού που ανάγονταν σε τοπικές ταυτότητες. Η δράση με στόχο τη

διάσωση και διάδοση του διακριτικού πολιτισμού που συνδεόταν με συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο αναφοράς, είτε αυτός υπήρχε, είτε έχει χαθεί – όπως στην περίπτωση του Ποντιακού Ελληνισμού, – ήταν αποδεκτή και υποστηριζόμενη από την ευρύτερη κοινωνία. Αυτό ενίσχυσε την τάση διατήρησης και εκδήλωσης της ταυτότητας σε ατομικό επίπεδο και ταυτόχρονα αποτέλεσε λόγο ίδρυσης ποντιακών συλλόγων, δηλαδή μορφών οργανωμένης προώθησης της ταυτότητας. Είναι χαρακτηριστικό ότι την εποχή αυτή ιδρύθηκαν πολλοί ποντιακοί σύλλογοι επειδή εκδηλώθηκε η επιθυμία να ακολουθηθεί το παράδειγμα άλλων τοπικών ομάδων.

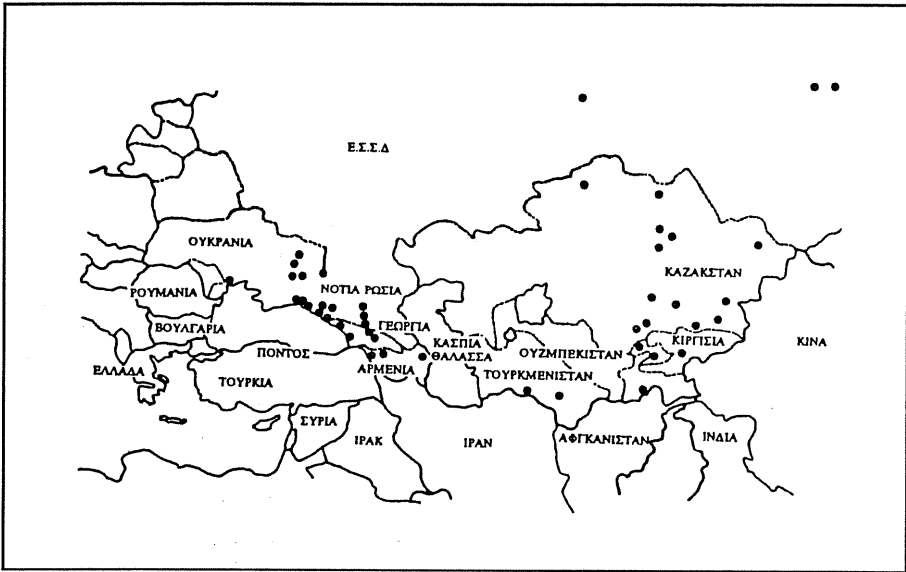
Το δικτατορικό καθεστώς της περιόδου 1967-1974 έκλεισε τους περισσότερους ποντιακούς συλλόγους. Όσοι εξακολούθησαν να υπάρχουν υπολειπορούσαν. Μετά τη μεταπολίτευση παρατηρήθηκε επαναλειτουργία των παλιών και ίδρυση πολλών νέων. Παρόμοιας μορφής δραστηριότητα υπήρχε σ' όλη την κοινωνία. Ο μεγάλος αριθμός πολιτιστικών συλλόγων που παρουσιάστηκε τη δεκαετία του 1970 οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό στην επιθυμία για έκφραση και συλλογική δράση, η οποία δεν είχε ικανοποιηθεί για πολλά χρόνια λόγω των περιορισμών του στρατιωτικού καθεστώτος. Παρά το ότι η πλαισίωση των συλλόγων τη δεκαετία αυτή δεν οφειλόταν αποκλειστικά στην ανάγκη διατήρησης της ιδιαιτερότητας, βοήθησε στην ισχυροποίηση της συλλογικής ταυτότητας, γιατί υποστηρίχτηκαν τα πολιτισμικά πρότυπα, τα οποία αποτελούν έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες κοινωνικής συνοχής.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1980 παρατηρήθηκε νέα σημαντική αναπροσαρμογή της ταυτότητας. Η τρίτη γενιά διαμόρφωσε μια ιδεολογία "για το δικαίωμα στην ιδιαιτερότητα", η οποία στην προκειμένη περίπτωση σήμαινε ιστορική και όχι μόνο πολιτισμική ενδοεθνική διαφοροποίηση. Μέσω της αναζήτησης του ιδιαίτερου ιστορικού παρελθόντος διαμορφώθηκε μια ιδεολογία εθνισμού, που αφορούσε την ευρύτερη ελληνική εθνική ομάδα. Η αναζήτηση και γνωστοποίηση στην ευρύτερη κοινωνία της ιδιαίτερης ιστορίας του Ποντιακού Ελληνισμού αποτελεί μορφή δράσης η οποία προκαλεί στα άτομα τρίτης γενιάς ικανοποίηση και προσδίδει προσωπική αξία. Παράλληλα, καθώς ο ιδιαίτερος πολιτισμός φθίνει και η πρώτη γενιά χάνεται, η τρίτη γενιά αισθάνεται ότι αν χαθεί η ιστορική μνήμη, κινδυνεύει η ίδια η υπόσταση του Ποντιακού Ελληνισμού. Το ότι αυτή η αναπροσαρμογή της ταυτότητας παρουσιάστηκε τη συγκεκριμένη δεκαετία δεν θα πρέπει να αποδοθεί μόνο στο ότι η πλειονότητα της πρώτης γενιάς δεν ζει πια. Θα πρέπει να αποδοθεί κυρίως στο ιστορικό πλαίσιο, το οποίο χαρακτηρίζεται από ένταση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις και από τη σχέση των Ποντίων του ελλαδικού χώρου με τους Πόντιους μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση. Στη διαμόρφωση της συλλογικής ταυτότητας των Ποντίων αυτών στον ελλαδικό χώρο συμβάλλουν αποφασιστικά δύο παράγοντες: η δημιουργία βαθύτερης ιστορικής συνείδησης, που τους συνδέει με τους υπόλοιπους Πόντιους του ελλαδικού χώρου και οι αλλαγές που συνεπάγεται η μετανάστευση.

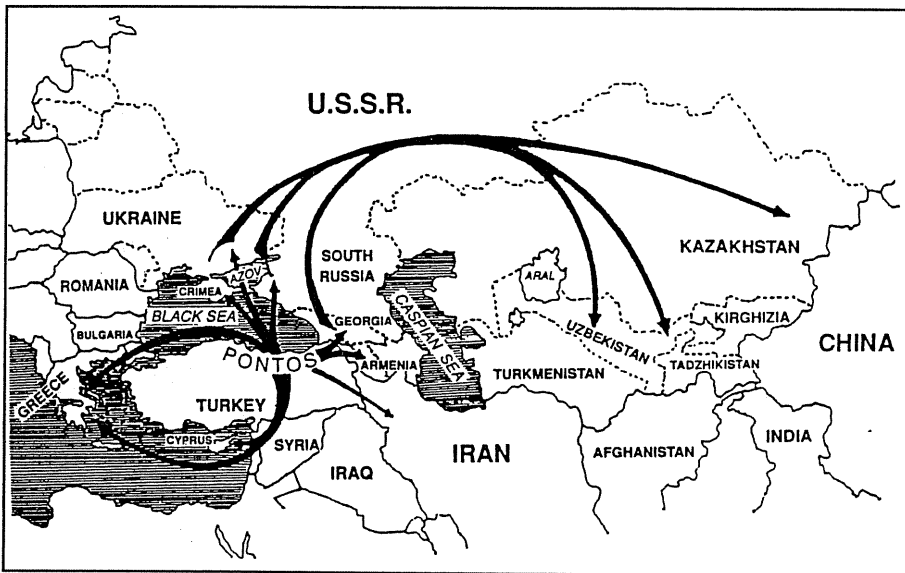
Παρά το ότι η ψυχολογική ταύτιση που εκφράζει την ποντιακή ταυτότητα αφορά τους Έλληνες Πόντιους, και όχι όλους τους Έλληνες, παραμένει η αναφορά στην ελληνική ομάδα ως "το έθνος μας" και "οι δικοί μας". Η ποντιακή ταυτότητα λειτουργεί ως αναπόσπαστο τμήμα της ευρύτερης ελληνικής εθνικής ταυτότητας και εκφράζει τάση συσπείρωσης. Η ιστορική και μελλοντική ταύτιση με την ομάδα αφορά όλο το ελληνικό έθνος, τμήμα του οποίου αποτελούν οι Πόντιοι.

Η ποντιακή ταυτότητα με τη σύγχρονη έκφρασή της λειτουργεί κεντρομόλα. Η προβολή της αποτελεί προβολή του Ελληνισμού. Είναι χαρακτηριστική η απόφαση της 24ης Φεβρουαρίου 1994, σύμφωνα με την οποία το ελληνικό Κοινοβούλιο ανακήρυξε ομόφωνα τη 19η Μαΐου ως ημέρα μνήμης της γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου από τους Τούρκους (Συνεδρίαση ΞΘ΄ 24.2.1994, Νόμος 2193/94). Την ίδια μέρα αποφασίστηκε επίσης ομόφωνα η έκδοση ειδικού τόμου που θα αναφέρεται στη γενοκτονία. Θα περιλαμβάνει έγγραφα που απέστειλαν ξένοι διπλωμάτες από την Κωνσταντινούπολη, τη Σμύρνη, την Τραπεζούντα και την Άγκυρα προς τις κυβερνήσεις τους, τα οποία αναφέρονται στα γεγονότα της γενοκτονίας του Ποντιακού Ελληνισμού κατά την περίοδο 1916-1922. Τα έγγραφα θα δημοσιευτούν στο πρωτότυπο και σε ελληνική μετάφραση. Η έκδοση θα πραγματοποιηθεί με δαπάνη που θα βαρύνει την ελληνική Βουλή και θα αποσταλεί στα κοινοβούλια άλλων χωρών.

Η μετεξέλιξη της ταυτότητας του Ποντιακού Ελληνισμού προκαλεί συνεπώς μεταβολές στην ευρύτερη ελληνική εθνική ταυτότητα, η οποία με τη σειρά της μετεξελίσσεται σε μια ταυτότητα περισσότερο ευέλικτη από την ελλαδοκεντρική του 19ου και του πρώτου μισού του 20ού αιώνα. Ο Ελληνισμός συναντά τις σύγχρονες τάσεις αναγνώρισης και αποδοχής της πολυπολιτισμικότητας ως συστατικού στοιχείου της εθνικής ταυτότητας.

*ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΠΟΝΤΙΑΚΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ (1987)
 Πηγή: Ποντιακός Σύλλογος "Αργώ". Ο χάρτης σχεδιάστηκε βάσει των πληροφοριών Ποντιών από την τότε Σοβιετική Ένωση, μελών του ποντιακού συλλόγου "Αργώ".*

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΔΙΑΣΠΟΡΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

Συζήτηση πάνω στην εισήγηση της κ. Μαρίας Βεργέτη με θέμα: "Ποντιακός Ελληνισμός: Ένας Ελληνισμός της Διασποράς"

ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ - ΕΡΩΤΗΣΗ κ. ΧΙΟΝΙΑΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Να σας συγχαρώ, διότι ήταν άριστη η παρουσίασή σας και μάλιστα από νέο πρίσμα, το κοινωνιολογικό. Θα ήθελα να πω το εξής, αν έγινε συγκριτική μελέτη, αν είστε έτοιμη, σε σχέση με τους Μικρασιάτες, σε σχέση με τους Θρακιώτες κ.τ.λ. αυτό μόνο ήθελα, δηλαδή ποιες είναι οι ιδιαιτερότητες οι εξαιρετικές του Ποντιακού Ελληνισμού, που παρουσιάζονται μόνο σε αυτόν και όχι σε άλλους που ήρθαν από τη Μ. Ασία ή από τη Θράκη.

ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ κ. ΦΩΤΙΑΔΗ ΚΩΣΤΑ

Στην θαυμάσια εισήγηση της συναδέλφου έχω μια μικρή ένσταση και μια διευκρίνιση. Ο πρώτος Σύλλογος Ποντιακός στην Αμερική δεν πρέπει να ιδρύθηκε το 1925, πρέπει να 'ναι πολύ νωρίτερα. Ήδη το 1918 γνωρίζουμε ότι υπάρχει Σύλλογος Ποντιακός στη Βοστώνη και σε άλλες πόλεις και μάλιστα ο πρόεδρος του Συλλόγου Ποντίων της Βοστώνης, Ψωμιάδης, στέλνει τηλεγράφημα για τον αγώνα της ανεξαρτησίας του Πόντου στο βιβλίο του Ελ. Παυλίδη: "Πώς και γιατί ματαιώθηκε η Δημοκρατία του Πόντου". Υπάρχει το τηλεγράφημα αλλά και στα αρχεία του Υπουργείου Εξωτερικών. Ίσως έγινε νωρίτερα και πιστεύω ότι θα 'ναι οι πρώτοι Πόντιοι ευαγγελικοί που φύγανε από την περιοχή Κοτυώρων και Φάτσας στην Αμερική, γιατί μετά την ίδρυση του Αμερικάνικου Κολεγίου της Μερζεφούντας το 1904, πολλά Ελληνόπουλα από την περιοχή ιδιαίτερα των Κοτυώρων φοιτούσαν εκεί. Ξέρουμε και τα ευαγγελικά στην Κατερίνη, όπου κατοικούν πολλοί ευαγγελικοί. Είναι αυτοί που φεύγουν στην Αμερική και εκεί πρέπει να είναι οι πρώτοι που ίδρυσαν τους Συλλόγους αυτούς. Και ένα δεύτερο. Οι Πόντιοι και της Ρωσίας αλλά και του ιστορικού Πόντου, ιδιαίτερα στο Συνέδριο που έγινε 29 Ιουνίου - 10 Ιουλίου 1917 στο Ταϊγάνιο της Ρωσίας, αλλά και αργότερα στα Συνέδρια του Κρασνοντάρ και του Βατούμ, αποφασίζουν πρώτα για τις τύχες του Ποντιακού Ελληνισμού. Μάλιστα το Εθνικό Συμβούλιο, που μετονομάστηκε σε Εθνοσυνέλευση, για να 'ναι μια άτυπη Κυβέρνηση Ποντιακή, στην οποία συμμετείχε και ο πατέρας της κυρίας Θεοφυλάκτου, με πρόεδρο τον Βασίλη Ιωαννίδη, είχαν αποφασίσει πρώτα την ένωση του Πόντου με την Ελλάδα και όχι τη δημιουργία ανεξάρτητου Ποντιακού Κράτους. Όμως, όταν είδανε ότι δεν ήθελαν οι Μεγάλες Δυνάμεις (η Ελλάδα, αφού είδε ότι δεν υπήρχε το πράσινο φως από τις Μεγάλες Δυνάμεις για ένωση του Πόντου με την Ελλάδα έπαυσε να επιμένει -, υπήρχε αυτή η δυσκολία), τότε ο Μητροπολίτης Χρυσάνθος υπέβαλε στον πρόεδρο της Αμερικής Ουίλσον πρόταση να ιδρυθεί Ανεξάρτητο Ποντιακό Κράτος κάτω από την ηγεσία μιας Μεγάλης Δύναμης. Αυτό, είπε ο Ουίλσον,

είναι εφικτό! Και γι' αυτό προχώρησαν μετά στη δεύτερη λύση για δημιουργία Ανεξάρτητου Ποντιακού Κράτους. Ευχαριστώ!

ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ - ΕΡΩΤΗΣΗ κ. ΠΕΛΑΓΙΔΗ ΣΤΑΘΗ

Η κ. Βεργέτη μας παρουσίασε πραγματικά σπάνιες πλευρές, κοινωνιολογικές του Ποντιακού Ελληνισμού...

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ κ. ΒΕΡΓΕΤΗ

Επειδή ακούω συνέχεια τον όρο "κοινωνιολογικό", διευκρινίζω ότι είναι καθαρά δουλειά κοινωνικής ιστορίας.

ΣΥΝΕΧΕΙΑ κ. ΠΕΛΑΓΙΔΗ ΣΤΑΘΗ

...κοινωνικής ιστορίας. Θα κάνω μια ερώτηση κοινωνικής υψής - κοινωνικού στοιχείου, θα έλεγα, και μια ιστορική. Έχουμε ένα μέγεθος 500.000 Ελλήνων στην πρώην Σοβ. Ένωση και το '22 σίγουρα ήταν πολλοί περισσότεροι, άλλοι το υπολογίζουν σε 700.000 άλλοι σε 500.000, δεν έχουν γίνει στατιστικές, δεν ξέρουμε, αλλά σίγουρα ήταν πολλοί περισσότεροι. Το ερώτημά μου είναι: πού οφείλεται αυτή η επιβίωση - η πληθωρική επιβίωση πραγματικά του ελληνικού στοιχείου, μόνο σ' αυτό το χώρο, τη στιγμή που παροικιακό Ελληνισμό, όπως ξέρουμε, είχαμε και στη Βενετία, είχαμε και στη Βιέννη, είχαμε και στη Βουδαπέστη, είχαμε στην Ευρώπη, όπου όλο αυτό το μέγεθος του Ελληνισμού έχει αφομοιωθεί από το ντόπιο στοιχείο; Γιατί δεν έγινε κάτι ανάλογο και στο ελληνικό στοιχείο της Νότιας Ρωσίας και του Καυκάσου; Αυτό είναι το ένα ιστορικό ερώτημα. Το άλλο είναι: ακούγονται πολλά για την αντικοινωνική συμπεριφορά του ντόπιου ελληνικού στοιχείου απέναντι στο προσφυγικό και ιδιαίτερα απέναντι στο ποντιακό. Πάνω σ' αυτό, θα ήθελα πραγματικά τη δική σας κατάθεση, κυρία Βεργέτη. Είναι πράγματι έτσι τα πράγματα; Ότι ήταν τόσο δυσμενές το κλίμα;

ΕΡΩΤΗΣΗ - ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ κ. ΣΠΑΘΟΠΟΥΛΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Έχω κι εγώ την ίδια ερώτηση που έθεσε ο κύριος προηγουμένος. Θα ήθελα λιγάκι να την εξειδικεύσω και αφορά τους αριθμούς για τους Έλληνες της Ρωσίας, τους Πόντιους κυρίως. Περιλαμβάνουμε και τους Μαριουπολίτες, που δεν είναι ακριβώς Πόντιοι, εν πάση περιπτώσει ακούμε τώρα τελευταία γι' αυτό τον αριθμό των 500.000, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, από τα στοιχεία της εποχής μεταξύ 1910-1920. Τα βιβλία αναφέρουν έναν αριθμό μεταξύ 650.000- 700.000. Ειπώθηκε πολύ σωστά, ένας αριθμός ήρθε στην Ελλάδα γύρω στις 50.000 και ένας αντίστοιχος αριθμός πάλι γύρω στις 50.000, όπως γνωρίζουμε, εξοντώθηκαν στα ελληνικά στρατόπεδα συγκέντρωσης. Όμως μ' αυτούς τους υπολογισμούς, πάλι μένουν 500.000 την εποχή εκείνη, δηλαδή λίγο μετά τα γεγονότα στο τέλος της δεκαετίας του '20. Το ερώτημά μου είναι: πώς είναι δυνατό μετά από τόσα χρόνια - τόσες δεκαετίες, να μένουμε στον ίδιο αριθμό; Τι νομίζω ότι έχει γίνει; Απλούστατα, οι υπόλοιποι δεν έχουν καταμετρηθεί, δεν μπορώ να φανταστώ ότι είναι μόνο 500.000.

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ κ. ΒΕΡΓΕΤΗ ΜΑΡΙΑΣ

...Δήλωσα ότι αυτοί που ήρθαν δεν ήταν 50.000, παρ' όλο που μας λέει 50.000 η στατιστική. Το '23 με '26 είχαμε μία γέννηση ανά τρεις θανάτους. Θα τα πούμε αναλυτικά.

ΣΥΝΕΧΕΙΑ κ. ΣΠΑΘΟΠΟΥΛΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ

...Πολύ ωραία, απαντήσατε, αν θέλετε· παρ' όλα αυτά με τη δημογραφική αύξηση του πληθυσμού δεν μπορώ να αντιληφθώ πώς είναι δυνατόν να μην υπερδιπλασιάστηκε ο αριθμός των 500.000.

ΕΡΩΤΗΣΗ κ. ΚΑΛΤΣΙΔΗ ΗΛΙΑ, ΑΠΟ ΝΕΑ ΙΩΝΙΑ

Όταν σήμερα διαφωνούμε ότι οι πρόσφυγες από την πρώην Σοβ. Ένωση είναι 60 ή 130 χιλιάδες ή 1.000.000, ποια είναι αυτά τα στοιχεία που μας δίνουνε πόσοι ήταν το 1922 και σε τι απόκλιση αυτά είναι πιστευτά; Πόσο τοις εκατό; Ευχαριστώ!

ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ κ. ΜΕΛΕΤΙΔΗ ΓΙΑΝΝΗ, ΜΕΛΟΥΣ Ε.Λ. ΒΕΡΟΙΑΣ

Στα στοιχεία που μας αναφέρατε σχετικά με την μετοικεσία των Ποντίων από τον Πόντο ή από την πρώην Σοβ. Ένωση να προσθέσω ότι η μετοίκηση άρχισε ήδη από το 1890, επί Τρικούπη και μεταγενέστερα· και μάλιστα οι πρώτοι πρόσφυγες ήταν αυτοί από τον Καύκασο, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν τότε στα έλη της Θεσσαλίας και επειδή τους θέρισε η ελονοσία, πολλοί παρέμειναν εκεί, άλλοι πέθαναν και άλλοι επέστρεψαν. Επίσης ως παράδειγμα αναφέρω ότι οι Πόντιοι του Καυκάσου ήρθαν στη Βέροια το 1914 μεταξύ αυτών και η οικογένειά μου. Ευχαριστώ!

ΕΡΩΤΗΣΗ κ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΑΔΑΜ, ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΘΕΑΤΡΩΝ "ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΦΩΤΙΑΔΗΣ"

Εγώ με τη σειρά μου θα ήθελα να προσθέσω την παρατήρηση ότι είναι από τις σπάνιες φορές που ακούγονται τόσο σαφείς και εμπειριστατωμένες απόψεις μέσα στους δικούς μας χώρους και γι' αυτό ευχαριστούμε πάρα πολύ την κ. Βεργέτη. Αλλά θα ήθελα να της κάνω την εξής ερώτηση: αν θα μπορούσε να προσέθετε κάτι σ' αυτή τη μελέτη το γεγονός ότι ο Πόντιος δεν αναφέρεται σε κανένα γεωγραφικό χώρο - δεν έχει γεωγραφικό χώρο αναφοράς. Επηρεάζει θετικά ή αρνητικά, ενδεχόμενα, την ταυτότητά του;

ΕΡΩΤΗΣΗ κ. ΣΟΦΙΑΝΙΔΗ

...Να ρωτήσω αν η τέταρτη γενιά ολοκληρωτικά μπήκε μέσα σ' αυτό το χώρο και αν αναγνωρίζεται η τέταρτη γενιά πλέον σαν ισότιμο μέλος ελληνικό. Ελληνικό υπό την έννοια στις προσλήψεις, στις θέσεις, στις οποιοσδήποτε περιπτώσεις. Ευχαριστώ.

ΕΡΩΤΗΣΗ κ. ΠΟΥΛΙΚΙΔΗ ΝΙΚΟΥ, ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΠΟΝΤΙΩΝ ΠΙΕΡΙΑΣ

Η κ. Βεργέτη, αναφερόμενη στους Πόντιους που ήρθαν τη δεκαετία του

'20 και του '30 επισημάνετε πως τότε από τους εδώ Έλληνες, τους ντόπιους, υπήρξε μια συμπεριφορά που δεν ήταν και τόσο καλή απέναντί τους. Σήμερα, 30 χρόνια μετά, εκτιμάτε ότι έχουμε μια ανάλογη συμπεριφορά και πώς τη σχολιάζετε;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ κ. ΒΕΡΓΕΤΗ: ΠΡΟΣ κ. ΧΙΟΝΙΑΗ ΓΕΩΡΓΙΟ

"Θα απαντήσω όσο μπορώ συνοπτικά. Κατ' αρχήν στον κύριο Χιονίδη, ο οποίος ρώτησε αν υπάρχει συγκριτική μελέτη, δηλαδή κάτι αντίστοιχο σχετικά με τους Μικρασιάτες, Θρακιώτες. Δεν υπάρχει. Αυτή τη στιγμή έχω αρχίσει μια δουλειά για τη Θράκη. Εγώ είμαι από 4η γενιά Θρακιώτισσα και η 4η γενιά, βεβαίως, υπάρχει και στους Θρακιώτες και στους Πόντιους και σε όλους τους άλλους και είναι ισότιμο μέλος. Ρωτήσατε επίσης ποιες είναι οι ιδιαιτερότητες που υπάρχουν στους Πόντιους. Είχα πολύ περιορισμένο χρόνο και δε σας μίλησα για μία ιδιαιτερότητα για την οποία έπρεπε να είχα μιλήσει και αναλύσει. Αυτά τα συνεχή κύματα από τον Β. Εύξεινο Πόντο μας λένε ότι ίσως είναι πιο πολύ ερώτημα αυτή τη στιγμή παρά απάντηση. Απαιτείται μεγάλη έρευνα για τους ομογενείς από την πρώην Σοβ. Ένωση, που δεν έχει γίνει. Ίσως ο γεωγραφικός χώρος αναφοράς να μην είχε χαθεί ολοκληρωτικά, ίσως η γενέτειρα γη να κράτησε ένα κομμάτι της, που είναι ο Β. Εύξεινος Πόντος. Έχω κάποιες ενδείξεις ήδη από τη μελέτη, υπό την έννοια ότι όλοι οι μεγάλοι σύλλογοι του πολεοδομικού συγκροτήματος της πρωτεύουσας, και ίσως αυτό συμβαίνει και στη Θεσσαλονίκη, δεν το γνωρίζω, είχαν τις δεκαετίες που φθίνουν τα πολιτισμικά πρότυπα που κοντεύουν να εξαφανιστούν, που δεν υποστηρίζονται. Έχω υπόψη μου Συλλόγους με Διοικητικό Συμβούλιο από πρόσφυγες πρώτης ή δεύτερης γενιάς, από τον Μικρασιατικό Πόντο, και το χρονοντούκο τους τμήμα, το θεατρικό τους τμήμα, το διηθύθουν και το συνέχιζαν άτομα που είχαν έρθει το '39 ή ακόμη και το '65. Αυτό που βλέπουμε σήμερα σε περιοχές της Αττικής, όπως το Μενίδι και την Καλλιθέα, να ξαναμιλάνε ποντιακά στους δρόμους, σημαίνει ότι αυτοί οι νέοι άνθρωποι έρχονται, δίνουν τον πολιτισμό, όπως μετεξελίχθηκε, σε χώρους όπου ήταν συμπαγείς ομάδες και ταυτόχρονα μαθαίνουν την Ιστορία, δηλαδή μαθαίνουν την ιστορική τους συνέχεια που είναι πολύ σημαντικό στο να τους δέσουν. Δεν σας απαντώ με σίγουρες θέσεις, διότι πιστεύω ότι όλα πρέπει να ερευνώνται πολύ προσεκτικά. Αλλά είναι κάποιες ενδείξεις, είναι το μόνο που μπορώ να πω.

ΠΡΟΣ κ. ΦΩΤΙΑΔΗ ΚΩΣΤΑ

Τον ευχαριστώ πάρα πολύ για τις πληροφορίες ότι ο πρώτος Σύλλογος ήταν το '18, θα χαρώ πάρα πολύ να έχω τα στοιχεία, να μου τα δώσετε, γιατί εγώ στηρίχτηκα, όπως καταλαβαίνετε, σε πηγές των ομογενών των ΗΠΑ, σε δευτερογενείς πηγές, δημοσιευμένες μελέτες που αναφέρονται στο '25.

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ κ. ΜΟΥΡΑΤΙΑΗ, ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Κα Βεργέτη, θα ήθελα να σας πω και σε σας και στον κ. Φωτιάδη ότι επίσημα το πρώτο αναγνωρισμένο Σωματείο της Βόρειας Αμερικής ιδρύθηκε

στο Άλμπανι της Νέας Υόρκης το 1924. Μάλιστα εκπρόσωποι του Σωματείου αυτού συμμετείχαν στο Β΄ Παγκόσμιο Συνέδριο.

ΣΥΝΕΧΕΙΑ κ. ΒΕΡΓΕΤΗ ΜΑΡΙΑΣ

Πάντως θα χαρώ πολύ να βοηθήσετε και οι δύο στο να αποκατασταθεί η ιστορική αλήθεια και σε αυτό φυσικά συνεισφέρουν κι αυτά τα Συνέδρια. Στο άλλο που είπατε, αναφέρατε όλη την ιστορία, πώς καταλήγουμε η τελευταία λύση να είναι το ανεξάρτητο κράτος και τελικά η Ποντοαρμενική Δημοκρατία. Δεν θα διαφωνήσω, απλώς ο χρόνος της εισήγησης ήταν τόσο μικρός που το μόνο που μπορούσα να πω είναι ότι ακόμα κι αυτό δεν αντιστρατεύεται το αίτημα για εθνική ολοκλήρωση του Ελληνικού Κράτους.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ κ. ΠΕΛΑΓΙΔΗ ΣΤΑΘΗ

Συγγνώμη που επαναλαμβάνω ό,τι είπατε, αλλά είσατε τόσο πολλοί που ούτε εγώ τα θυμάμαι. Ο Κος Πελαγίδης είπε ότι έχουμε 500.000 σήμερα στην πρώην Σοβ. Ένωση, το '21 ήταν περισσότεροι. Πράγματι η επίσημη καταγραφή που έχουμε είναι αυτή που έγινε το 1921 από εκπρόσωπο του Υπουργείου Εξωτερικών. Πηγαίνουν και τους καταγράφουν με σωστές στατιστικές μεθόδους και βρίσκουν ότι είναι 700.000. Υπήρχαν κάπου 550.000 πριν, έχουμε τους 150.000 πρόσφυγες που έρχονται και το '21 στη δημοσιευμένη μελέτη του Ελιανού, βρίσκουμε 700.000. Ρωτάει λοιπόν ο κος Πελαγίδης: πού οφείλεται αυτή η πληθωρική επιβίωση μόνο σ' αυτό το χώρο, γιατί δεν έγινε και κάπου αλλού; Έχω ενδείξεις και πάλι και όχι αποδείξεις. Είναι γεγονός ότι η ταυτότητα επηρεάζεται από τον κοινωνικό περίγυρο, δηλαδή η ταυτότητα ενός συνόλου είναι και τα πολιτισμικά πρότυπα, ο τρόπος ζωής, αλλά είναι και η αντίδραση του κοινωνικού περιγύρου. Όταν έχουμε έναν πληθυσμό που υφίσταται διώξεις, σκεφτείτε ποιες θα όφειλαν να είναι οι φυσικές του αντιδράσεις. Τους πηγαίνουν στην κεντρική Ασία, σ' έναν χώρο ανάμεσα σε μουσουλμάνους, για να τον αναπτύξουν. Δεν υπάρχει νερό κατ' αρχήν, τους θερίζουν αρρώστιες, ζούνε κάποια χρόνια κατά τα οποία δεν μπορούν να φύγουν πέρα από κάποια περιορισμένη έκταση. Είναι γεγονός ότι η εχθρική αντιμετώπιση οδηγεί στη σύσφιξη των δεσμών αυτών των ατόμων, είναι κλασική αντίδραση. Δηλαδή, ίσως αυτές οι κακουχίες σ' αυτή τη συγκεκριμένη περιοχή ενίσχυσαν την ελληνικότητα, αλλά δεν μπορούμε να αμφισβητήσουμε και το σημαντικό πληθυσμιακό μέγεθος που υπήρχε. Όταν υπάρχει ικανό πληθυσμιακό μέγεθος, οι άνθρωποι αισθάνονται προστατευμένοι στο να δηλώσουν την ταυτότητά τους. Αυτές είναι ενδείξεις. Έπειτα, είπατε, ακούγονται πολλά για την αντικοινωνική συμπεριφορά των ντόπιων προς τους πρόσφυγες. Ήταν τόσο δυσμενές το κλίμα; Από τις γραπτές πηγές που έχουμε, αλλά και από τις μαρτυρίες των ανθρώπων με τους οποίους μίλησα, υπήρχε μια συμπεριφορά από αδιάφορη, μέχρι εχθρική. Δεν ξέρω τι εννοείτε με τη λέξη "δυσμενές": το ότι υπήρχαν και άνθρωποι αδιάφοροι, υπήρχαν, αλλά το ότι υπήρχαν και πληθυσμιοί ολόκληροι προκαταειλημμένοι και εχθρικοί, επειδή έβλεπαν ότι κινδυνεύουν να χάσουν τις

δουλειές τους, να χάσουν τη γη που θεωρούσαν δικιά τους, είναι αναμφισβήτητο.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ κ. ΣΠΑΘΟΠΟΥΛΟ ΘΕΟΔΩΡΟ

Ο κος Σπαθόπουλος ξαναφέρει το ίδιο θέμα, λέει ότι ήταν 500.000. Είπαμε ότι το '21 ήταν 700.000 και λέει μόνο 50.000 εξοντώθηκαν. Αυτός είναι ένας υπολογισμός που προέρχεται κατ' αρχήν από τους Ποντιακούς Συλλόγους. Πιστεύω πως είναι πάνω-κάτω έτσι και λέει μόνο 50.000 ήρθαν. Δεν ήρθαν μόνο 50.000, είναι σαφές ότι ήρθαν πολλοί περισσότεροι, αρκεί να θυμηθούμε την ιστορία των Ελλήνων του Βατούμ, που ξεκινούν εκείνη την εποχή να έρθουν στην Ελλάδα. Πάνε στην παραλία, περιμένουν να τους πάρουν τα πλοία, μένουν επί ένα χρόνο, πεθαίνει το 1/3, φτάνουν στην Καλαμαριά, στο Χαρμάνκιοϊ, και η θνησιμότητα θερίζει το 46% των Ελλήνων του Βατούμ, χάνονται στην παραλία του ή χάνονται εδώ. Οι 42.000 ή 47.000 που θα μας πει η απογραφή του '28, είμαστε 5 χρόνια μετά. Γι' αυτό μιλάω για 400.000 και όχι για τις 230.000 της απογραφής, κάνοντας κάποιους υπολογισμούς, που είναι μετριοπαθείς. Ήρθαν 1.500.000 άνθρωποι και τουλάχιστον 300.000 είναι οι νεκροί. Όταν τους βρίσκει η απογραφή του '28 στο 1.200.000 ανθρώπους, η θνησιμότητα ήταν σε ορισμένες περιοχές φοβερή, 3 θάνατοι και 1 γέννηση. Κι αυτά τα λέω από την Κοινωνία των Εθνών, που καταγράφει τη θνησιμότητα στην περίοδο '23-'26 στις συγκεκριμένες περιοχές φυσικά. Ήταν τόσο μεγάλη η θνησιμότητα. Λέει τι έγιναν οι υπόλοιποι με τη δημογραφική αύξηση. Δεν υπερδιπλασιάστηκε ο πληθυσμός; Ο προηγούμενος ομιλητής από εμένα μίλησε για ένα εκατομμύριο. Δεν μιλώ για 1.000.000, διότι εγώ πιστεύω στη συνείδηση, πιστεύω ότι σήμερα Έλληνες Πόντιοι είναι αυτοί που δηλώνουν Έλληνες Πόντιοι κι ας είναι 3η και 4η γενιά. Αν κάποιος είναι ποντιακής καταγωγής και δηλώνει ότι εγώ δεν έχω καμία σχέση με τον Πόντο, θυμάμαι ότι ήταν οι προπάπποι μου, εγώ δεν τον κατατάσσω σ' αυτή την κατηγορία. Αντίστοιχα, δεν θα κατατάξω στην κατηγορία "Έλληνες" κάποιον του οποίου οι γονείς του ή οι παππούδες του είχαν περάσει από μεικτούς γάμους, κι αυτός δηλώνει κάποια άλλη εθνότητα. Τώρα, έχουμε κάποια στοιχεία, όπως τις Σοβιετικές απογραφές του '89, που θα μας μιλήσουν για 358.000 άτομα, πολύ μικρότερος αριθμός του πραγματικού, επειδή και είθισται τα παιδιά των μεικτών γάμων να δηλώνουν άλλη εθνότητα, αλλά και επειδή οι απογραφές είναι προκατειλημμένες, για δικούς τους λόγους. Οι 500.000 όμως είναι βάσει των μετριοπαθέστερων ελληνικών υπολογισμών και το τονίζω αυτό. Είναι, πράγματι, μεταξύ 500.000 και 1.000.000. Εγώ πάντοτε προτιμώ τους μετριοπαθέστερους υπολογισμούς.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ κ. ΚΑΛΤΣΙΔΗ ΗΛΙΑ

Από την Ιωνία ο κύριος που δε συγκράτησα το όνομά του είτε αν σήμερα δεν ξέρουμε τα αριθμητικά στοιχεία, σε τι απόκλιση θα υπήρχαν στις αρχές του αιώνα. Σήμερα δεν ξέρουμε τα αριθμητικά στοιχεία, γιατί δυστυχώς το οργανωμένο Ελληνικό Κράτος δεν μπόρεσε να καταγράψει 100.000 πρόσφυγες. Το

ανοργάνωτο, το διαλυμένο κράτος των αρχών του αιώνα κατέγραψε το '28, 1.221.000 πρόσφυγες.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ κ. ΜΕΛΕΤΙΔΗ ΓΙΑΝΝΗ

Ο κ. Μελετιδής μου έδωσε κάποια στοιχεία για τους Πόντιους του Καυκάσου και της Βέροιας, τον ευχαριστώ πάρα πολύ· ομολογώ ότι ή τα έχω καταγράψει και τα έχω ξεχάσει, γιατί όταν είναι τόσες πολλές ημερομηνίες, ξεχνάς κάποια, πράγματα, ή δεν τα έχω καταγράψει - δεν τα έχω διαβάσει, οπότε οπωσδήποτε θα τα ελέγξω. Ούτως ή άλλως, τον ευχαριστώ πολύ!

ΠΡΟΣ ΤΟΝ κ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟ ΑΔΑΜ

Ο κ. Παπαδόπουλος ανέφερε ότι οι Πόντιοι δεν έχουν γεωγραφικό χώρο αναφοράς, δεν είπα αυτό, είπα το αντίθετο. Είπα ότι οι Πόντιοι έχουν γεωγραφικό χώρο αναφοράς. Μπορεί να μην είναι κοινωνικά παρών, όπως είναι η Κρήτη για τους Κρητικούς. Οι Κρητικοί, όποτε είναι εκτός Κρήτης, πηγαίνουν, βλέπουν τις Κοινότητές τους, βιώνουν την παράδοσή τους. Ο Πόντος δεν είναι κοινωνικά παρών, δεν μπορείς δηλαδή να πας οποιαδήποτε στιγμή θέλεις και να βιώσεις μια παράδοση δικιά σου, γιατί έχει διακοπεί, έχουν διαλυθεί οι κοινότητες, έχουν καταλυθεί οι δεσμοί, όμως αυτό δε σημαίνει ότι δεν υπάρχει σαν γεωγραφικός χώρος αναφοράς. Από τα σημαντικά συμπεράσματα ήταν ότι αυτός ο Πόντος, έστω και ως μνήμη, είναι αυτός που διαμορφώνει την ποντιακή ταυτότητα. Με ρωτάει αν αυτό επηρεάζει θετικά ή αρνητικά την ταυτότητα. Θα έλεγα ότι στην περίπτωση των Ποντίων η ταυτότητα επιβίωσε. Εγώ τουλάχιστον από τη στιγμή που βλέπω ότι δεν είναι τα πολιτισμικά πρότυπα μόνο αλλά είναι το ιστορικό πλαίσιο και η κρατούσα ιδεολογία, βλέπω ότι η ταυτότητα αυτή επιβίωσε και δε νομίζω ότι πλέον κινδυνεύουμε να τη χάσουμε. Κάποια φθορά πληθυσμού θα έχουμε, κάποιοι αφομοιώνονται, κάποιοι δε θέλουν να ξέρουν.

Αλλά κάποιοι θα ξαναθυμούνται. Είναι χαρακτηριστικό ότι πολλοί από τους ερωτώμενους της 3ης γενιάς, παρά το ότι είχαν να "πατήσουν" σε κάποια βιώματα, κυρίως της οικογένειας, δεν δήλωναν Πόντιοι. Όμως το συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο που έβλεπε πια την πολυπολιτισμικότητα του Ελληνισμού, που την ενίσχυε, τους έκανε να το δηλώσουν, τους έκανε να βρουν την Ιστορία και έκανε την Ιστορία να αναπληρώσει το κομμάτι του πολιτισμού που χανόταν. Έτσι δεν μπορώ να πω ότι επηρεάζει αρνητικά, βεβαίως καλύτερα θα ήταν να υπάρχει ο Πόντος, αλλά το ότι δεν είναι κοινωνικά παρών, γιατί υπάρχει ως μνήμη, δε θεωρώ ότι επηρεάζει αρνητικά την ταυτότητα. Η ταυτότητα έχει επιβιώσει.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ κ. ΣΟΦΙΑΝΙΔΗ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ

Ο κ. Σοφιανίδης μου είπε ότι για την 4η γενιά δεν αναφέρθηκε τίποτα. Η μελέτη μου σταματάει στην 3η γενιά. Όταν εγώ το μελετούσα το θέμα ('86 - '92), εμείς, για να στηρίξουμε μεθοδολογικά κάποιες έρευνες, θα 'πρεπε η 2η γενιά να είναι βιολογικά παιδιά της 1ης και η 3η βιολογικά παιδιά της 2ης. Έτσι φτάναμε σε κάποια 4η γενιά, που ήταν 16χρονα. Και δεν μπορούσα να τους

κάνω αυτές τις ερωτήσεις, διότι δεν είναι η ηλικία που θα μου έδινε κάποια συμπεράσματα. Κανένα 16χρονο δεν έχει τέτοια ενδιαφέροντα, και όσα είχαν, θα είχαν μόνο για το χορό και θα οδηγούμουν σε λάθος συμπεράσματα. Με ρώτησε, επίσης, αν η 4η γενιά είναι ισότιμο μέλος στις προσλήψεις στις θέσεις κ.τ.λ. Μα βεβαίως, αφού η 2η γενιά ήταν ισότιμο μέλος. Η 2η γενιά κατόρθωσε να μπει στις οικογένειες και στις δουλειές και βεβαίως είχε μια παιδεία αντίστοιχη των ντόπιων. Το να δηλώνει κανείς ότι είναι Πόντιος από τη 2η γενιά και πέρα, δεν είναι αναπόφευκτο γεγονός αλλά επιλογή. Κι αν ακόμη θεωρήσουμε ότι κάποια άτομα της 2ης γενιάς λόγω των ιδιαιτεροτήτων, που υπήρχαν κυρίως στη δεκαετία του '40, έζησαν ως πρόσφυγες, οπωσδήποτε η 3η γενιά δεν είναι διακριτό κομμάτι, και φυσικά η 4η.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ κ. ΠΟΥΛΙΚΙΔΗ ΝΙΚΟ

Ο κ. Πουλικίδης μου θέτει ένα ερώτημα: σήμερα, 30 χρόνια μετά, έχουμε άσχημη συμπεριφορά προς τους Πόντιους και πώς εκτιμάται αυτό; Προφανώς δεν εννοεί πλέον τους Πόντιους από τον Μικρασιατικό Πόντο, εννοεί τους νεοφερμένους. Στην περίπτωση που εννοεί τους Πόντιους από το Μικρασιατικό Πόντο, θα ήθελα να πω ότι εγώ διαφωνώ μ' αυτά που άκουσα – που ακούω μάλλον από το πρωί, – ότι το Ελληνικό Κράτος κρατάει την ίδια πρακτική και πολιτική από τις αρχές του αιώνα μέχρι σήμερα. Το Ελληνικό Κράτος, η ευρύτερη ελληνική εθνική ταυτότητα, δηλαδή, και η πολιτική και η ταυτότητα, όπως βγαίνει από τον πληθυσμό, άλλαξε. Βέβαια, υπήρχαν και οι δύσκολες εποχές, αυτό δεν το αμφισβητώ, υπήρχε το σύμφωνο της ελληνοτουρκικής φιλίας, που απαιτούσε να ξεχάσουμε, αλλά κάποια στιγμή, και νομίζω ότι η κατοχή τμήματος της Κύπρου είναι ορόσημο, το Ελληνικό Κράτος και η ελληνική κοινωνία κατάλαβε ότι πρέπει να θυμάται. Πιστεύω ότι – άλλωστε γι' αυτό έχουμε κι αυτό το Συνέδριο σήμερα – όλοι ξέρουμε ότι πρέπει να θυμόμαστε.

Υπήρξε εισαγωγή της Ιστορίας του Ποντιακού Ελληνισμού στα σχολικά εγχειρίδια; Υπάρχει η Ιστορία του Ποντιακού Ελληνισμού και στην Γ' Γυμνασίου και στην Γ' Λυκείου. Στο βιβλίο της δέσμης της Γ' Λυκείου ήταν θέμα στις πανελλαδικές εξετάσεις του '90. Θα συμφωνήσω ότι ο Πόντος δεν υπάρχει στην έκταση που θα 'πρεπε ίσως ή στην έκταση που θα θέλαμε. Αλλά όχι ότι δεν υπάρχει. Να μην αρνηθούμε ότι το Ελληνικό Κράτος το '85, το '88, το '92 έστειλε τον Έλληνα Πρωθυπουργό, που ήταν διαφορετικοί Πρωθυπουργοί, διαφορετικών κομμάτων, να κηρύξει την έναρξη των Παγκόσμιων Ποντιακών Συνεδρίων, που είναι τα Συνέδρια Εθνικής Αυτογνωσίας και κυρίως το 3ο. Να μην αρνηθούμε την αναγνώριση της 19ης Μαΐου ως ημέρας μνήμης και να μην αρνηθούμε και το ότι η κοινωνία αλλάζει. Δηλαδή, αν δούμε τους Πόντιους απ' την πρώτη Σοβ. Ένωση που έρχονται το '65, η κατάστασή τους ήταν δραματική. Έρχονταν από ένα Κράτος, όπου είχαν μια δουλειά, μια ιατρική περίθαλψη, έναν κοινωνικό περίγυρο και βρισκόνταν σε ένα Κράτος, όπου κανείς δεν τους μιλούσε: Οι δεξιοί τους θεωρούσαν κομμουνιστές και Ρώσους και δεν ήθελαν να τους ξέρουν. Υπήρχε δικτατορικό καθεστώς. Οι αριστεροί χαρακτηρίζονταν

από μια επιθυμία να μην ακουστεί τίποτα που να αμφισβητεί τις αποφάσεις του υπαρκτού σοσιαλισμού. Άρα οι Πόντιοι είναι οι κακοί, δε θέλουμε να ακούσουμε για σταλινικές διώξεις, δεν υπάρχουν σταλινικές διώξεις. Αυτοί οι άνθρωποι έζησαν απομονωμένοι. Η συγκλονιστικότερη περίπτωση εγκλωβισμού που έζησαν είναι αυτών που πήγαν στο Λαύριο. Κάποιοι άνθρωποι το '65 τους εγκατέστησαν προσωρινά σε κάτι παραπήγματα από χαρτόνι κυρίως ή από άθλια ξύλα. Και αυτοί οι άνθρωποι, το '90 που τους είδα και τους φωτογράφησα εγώ, ήταν ακόμη εκεί, ήταν μια προσωρινή εγκατάσταση που κρατούσε μόνιμα 25 χρόνια. Μ' αυτό θέλω να πω ότι τα πράγματα καλυτερεύουν. Ακόμα και η κοινωνία, που έχουμε περιπτώσεις που δε συμπεριφέρεται όπως θα έπρεπε, με τη βοήθεια των ΜΜΕ (και είναι σημαντική η συμβολή τους), έχει καλυτερέψει. Δε θ' αρνηθώ ότι τα ανέκδοτα για τους Πόντιους, που ακούγονται κυρίως στο Νότο, είναι πάρα πολύ υποτιμητικά και είναι δείγμα της προκατάληψης της κοινωνίας εναντίον του πληθυσμού αυτού. Δεν μπορώ όμως να αρνηθώ ότι έχουμε κάνει μεγάλα βήματα. Δε νομίζω ότι έχω να πω τίποτε άλλο. Ευχαριστώ.

